

Tieliikenteen kuljetusyrittysten vastuullisuusmalli

Tilaaajaohjeistus

Lasse Nykänen & Riku Viri

Tieliikenteen kuljetusyrittysten vastuullisuusmalli - tilaajaohjeistus

Lasse Nykänen & Riku Viri, Liikenteen tutkimuskeskus Verne, Tampereen teknillinen yliopisto

Liikenteen turvallisuusvirasto (Trafi)
Trafiksäkerhetsverket (Trafi)
Helsinki, Helsingfors 2016

ISBN 978-952-311-169-1
ISSN 2342-0294 (verkkojulkaisu)

ALKUSANAT

Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi kehittää tieliikenteen kuljetusyrityksille tarkoitettua johtamis- ja menettelytapamallia, jonka tarkoituksena on vahvistaa ammattiliikenteen turvallisuuskulttuuria ja edistää ympäristön kannalta vastuullisia toimintatapoja.

Vastuullisuusmallin kolme aiempaa kokeilututkimusta ovat käsitelleet kuljetusyritysnäkökulmaa tavara- ja henkilöliikenteessä. Tässä neljännessä tutkimusvaiheessa tarkastelua on laajennettu kuljetusyritysten asiakkaiden ja erityisesti kuljetusten tilaajien näkökulmaan.

Tutkimuksen yhteydessä on haastateltu 12 kuljetusten tilaajatahoa julkiselta ja yksityiseltä sektorilta.

Tutkimuksen on Trafin tilauksesta toteuttanut Tampereen teknillisen yliopiston Liikenteen tutkimuskeskus Verne. Vastuullisena projektipäällikkönä toimi tutkija Lasse Nykänen. Hänen lisäksi tutkimusryhmään kuului projektitutkija Riku Viri.

Tutkimuksen ohjausryhmä kokoontui kaksi kertaa projektin aikana. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi Sanna Ström. Muut ohjausryhmän jäsenet olivat Marke Lahtinen, Arttu Lauhkonen, Ann-Mari Mäntylä, Marko Rajamäki ja Mikko Västilä Trafista sekä Lasse Nykänen Liikenteen tutkimuskeskus Vernestä.

Helsingissä, 30. joulukuuta 2016

Sanna Ström

yksikönpäällikkö

Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi

FÖRORD

Trafiksäkerhetsverket Trafi utvecklar en lednings- och praxismodell för vägtransportörer i syfte att främja säkerhetskulturen inom yrkestrafiken samt verksamhetssätt som är ansvarsfulla ur ett miljöperspektiv.

De tre tidigare pilotstudierna för ansvarsmodellen har gällt ett transportföretagsperspektiv inom gods- och persontrafik. I den fjärde undersökningsfasen utvidgades granskningen till att gälla transportföretagskundernas och särskilt transportbeställarnas perspektiv.

För undersökningen intervjuades 12 aktörer inom den offentliga och den privata sektorn som beställer transporter.

Studien genomfördes av Trafikforskningscentret Verne vid Tammerfors tekniska universitet på Trafis beställning. Ansvarig projektchef var forskaren Lasse Nykänen. Utöver Nykänen ingick även projektforskare Riku Viri i forskningsgruppen.

Styrgruppen för studien sammanträdde två gånger under projektets gång och leddes av Sanna Ström. Övriga medlemmar i styrgruppen var Marke Lahtinen, Arttu Lauhkonen, Ann-Mari Mäntylä, Marko Rajamäki och Mikko Västilä från Trafi samt Lasse Nykänen och från Trafikforskningscentret Verne.

Helsingfors den 30 december 2016

Sanna Ström

enhetschef

Trafiksäkerhetsverket Trafi

FOREWORD

The Finnish Transport Safety Agency Trafi is developing a management and procedure model for road transport companies with the purpose of reinforcing the safety culture of commercial traffic and promoting environmentally sustainable practices.

The three previous trial studies on goods and passenger transport were conducted from the perspective of transport companies. The focus of this fourth study phase has been expanded to include the customers of transport companies and, in particular, the perspective of transport clients.

A total of twelve transport clients from the public and private sectors were interviewed for the study.

The study was commissioned by Trafi and implemented by the Verne Traffic Research Centre of the Tampere University of Technology. The project manager in charge was researcher Lasse Nykänen. The research team also included project researcher Riku Viri.

The steering group for the study met twice in the course of the project. The steering group was led by Sanna Ström. The other members of the steering group were Marke Lahtinen, Arttu Lauhkonen, Ann-Mari Mäntylä, Marko Rajamäki and Mikko Västilä of Trafi, and Lasse Nykänen of the Verne Traffic Research Centre.

Helsinki, 30 December 2016

Sanna Ström

Head of Unit

Finnish Transport Safety Agency

Sisällysluettelo

Index

Tiivistelmä
Sammanfattning
Abstract

1 Johdanto.....	1
2 Tutkimuksen työvaiheet, aikataulu ja tutkimusmenetelmät	3
3 Vastuullisuusmallin tarjoamat hyödyt tilaajalle	4
4 Vastuullisuusmallin käyttöönotto, valvonta ja todentuminen tilaajaorganisaatioissa.....	11
5 Vastuullisuusmallin kiinnostavuus tilaajaorganisaatioissa	12
6 Vastuullisuusmallin jatkokehitysideat	13
7 Yhteenveto	15
8 Lähdeluettelo.....	17
9 Liitteet.....	18
9.1 Vastuullisuusmallin tilaajaohjeistus	18

TIIVISTELMÄ

Tieliikenteen vastuullisuusmalli on Liikenteen turvallisuusvirasto Trafin johdolla kehitettävä vapaaehtoisuuteen perustuva vastuullista kuljetustoimintaa edistävä johtamis- ja toimintatapatamalli tiekuljetusalle. Vastuullisuusmallin avulla kuljetusyrittäjiä kannustetaan ja tuetaan ennakoivaan ja tietoon perustuvaan johtamiskulttuuriin. Vastuullisuusmalli kattaa vastuullisen tiekuljetuksen eri osa-alueet huomioimalla yritysten keskeisimmät turvallisuus-, laatu- ja ympäristöasiat ja kytkemällä ne kuljetusyrittäjien talouteen. Vastuullisuusmalli on ensisijaisesti kehitetty kuljetusyrittäjille, mutta malli tarjoaa työkaluja ja toimintamalleja myös kuljetusyrittäjien ja kuljetusten tilaajien väliseen kommunikointiin ja yhteistyöhön.

Vastuullisuusmallia on Trafissa kehitetty jo usean vuoden ajan ja vuonna 2013 käynnistyi ensimmäinen tieliikenteen tavarankuljetusyrittäjien kanssa yhteistyössä toteutettu vastuullisuusmallin kehityshanke. Ensimmäisen kehityshankkeen tuloksena syntyi vastuullisuusmallin ydinsisältö ja rakenne, jonka päälle vastuullisuusmalli rakentuu. 2014 vastuullisuusmallin kehitystä jatkettiin yhteistyössä tavarankuljetusyrittäjien kanssa. Ensimmäisen jatkohankkeen tuloksena muodostui varsinainen vastuullisuusmallin seurantatyökalu ja vastuullisuusmallin esimerkkilomakkeet sekä yksityiskohtainen ohjeistus kuljetusyrittäjille siitä, miten he voivat hyödyntää vastuullisuusmallia omassa toiminnassaan.

Syksyllä 2015 käynnistyi vastuullisuusmallin kehityshanke tieliikenteen henkilökuljetusyrittäjille, jonka aikana vastuullisuusmalli laajennettiin kattamaan myös tieliikenteen henkilökuljetukset. Vastuullisuusmallin henkilökuljetus-hankkeen ohessa tehtiin myös ensimmäisiä varsinaisia asiantuntijahaastatteluita kuljetusten tilaajien kanssa. Tiekuljetusten tilaajien rooli vastuullisuuden kehittämisessä ja edistämässä on niin keskeinen, että syksyllä 2016 Trafi käynnisti vastuullisuusmallin tilaajaohjeistus-hankkeen, jonka loppuraportti tämä on. Hankkeen tarkoituksena oli selvittää, miten kuljetusten tilaajat voivat tehokkaimmin hyödyntää vastuullisuusmallia ja laatia tilaajille ohjeistus vastuullisuusmallista. Hankkeen etenemisen ja laadunvarmistamiseksi hankkeelle muodostettiin ohjausryhmä, johon kuului:

Sanna Ström, ohjausryhmän puheenjohtaja (Trafi)
 Marke Lahtinen, ohjausryhmän sihteeri (Trafi)
 Mikko Västilä (Trafi)
 Arttu Lauhkonen (Trafi)
 Marko Rajamäki (Trafi)
 Ann-Mari Mäntylä (Trafi)
 Lasse Nykänen (TTY/Liikenteen tutkimuskeskus Verne)

Tämä raportti koostuu viidestä varsinaisesta luvusta sekä raportin lopussa olevasta yhteenvedosta ja raportin liitteessä olevasta vastuullisuusmallin ohjeistuksesta tiekuljetuksia tilaaville organisaatioille. Raportin kaksi ensimmäistä lukua kuvaavat vastuullisuusmallin kehittämisen taustaa ja tässä loppuraportissa käsiteltävän tutkimuksen toteutusta. Luvut 3-5 koostuvat vastuullisuusmalli-hankkeiden ja kirjallisuuden aikana muodostuneista käsityksistä, miten kuljetusten tilaajat voivat omassa toiminnassaan hyödyntää vastuullisuusmallia ja sen mukaista toimintaa. Luvuissa kuvataan myös tilaajaorganisaatioiden kiinnostusta ja sitoutumista tiekuljetusalan vastuullisuuden kehittämiseen erityisesti vastuullisuusmallin avulla.

SAMMANFATTNING

Ansvarsmodellen för vägtrafiken utvecklas under Trafiksäkerhetsverket Trafis ledning och är en lednings- och praxismodell för vägtransportbranschen, som baserar sig på frivillighet och som främjar en ansvarsfull transportverksamhet. Syftet med ansvarsmodellen är att uppmuntra och stödja transportföretag att utveckla en ledningskultur som bygger på en proaktiv approach och på fakta. Ansvarsmodellen omfattar olika områden inom ansvarsfulla vägtransporter genom att beakta företagens mest centrala säkerhets-, kvalitets- och miljöfrågor och anknyta dem till transportföretagens ekonomi. Ansvarsmodellen har i första hand utvecklats för transportföretag, men modellen tillhandahåller även redskap och handlingsmodeller för kommunikationen och samarbetet mellan transportföretag och transportbeställare.

Trafi har redan i flera år utvecklat ansvarsmodellen, och 2013 inleddes det första utvecklingsprojektet för modellen, som genomfördes i samarbete med varutransportföretag inom vägtrafiken. Som ett resultat av det första utvecklingsprojektet uppstod ansvarsmodellens kärninnehåll samt den struktur som modellen bygger på. År 2014 fortsatte utvecklingen av ansvarsmodellen i samarbete med varutransportföretagen. Det första fortsättningsprojektet resulterade i ett konkret uppföljningsverktyg för modellen, exempelblanketter och detaljerade anvisningar för transportföretagen om hur de kan utnyttja ansvarsmodellen i sin egen verksamhet.

Hösten 2015 startade ansvarsmodellens utvecklingsprojekt för persontransportföretag, och under projektet utvidgades modellen att omfatta även persontransporter inom vägtrafiken. Under ansvarsmodellens persontransportprojekt gjordes också de första egentliga expertintervjuerna med transportbeställare. De som beställer vägtransporter har en så central roll vid utvecklingen och främjandet av ansvar att Trafi hösten 2016 inom ramen för ansvarsmodellen startade ett projekt för beställaranvisningar. Denna text är projektets slutrapport. Syftet med projektet var att utreda hur de som beställer transporter effektivare kan utnyttja ansvarsmodellen samt att utarbeta anvisningar om modellen för beställarna. För att säkerställa projektets kvalitet och att projektet framskrider utsågs en styrgrupp för projektet, till vilken hörde:

Sanna Ström, styrgruppens ordförande (Trafi)
 Marke Lahtinen, styrgruppens sekreterare (Trafi)
 Mikko Västilä (Trafi)
 Arttu Lauhkonen (Trafi)
 Marko Rajamäki (Trafi)
 Ann-Mari Mäntylä (Trafi)
 Lasse Nykänen (TTY/Trafikforskningscentret Verne)

Denna rapport består av fem egentliga kapitler, ett sammandrag i slutet av rapporten och en bilaga med anvisningar om ansvarsmodellen för organisationer som beställer vägtransporter. De två första kapitlen beskriver bakgrunden till utvecklingen av ansvarsmodellen samt genomförandet av den undersökning som behandlas i denna slutrapport. Kapitlen 3–5 består av uppfattningar – som bildades under arbetet med projekten inom ansvarsmodellen och med litteraturen – om hur de som beställer transporter kan utnyttja ansvarsmodellen i sin egen verksamhet samt verksamhet i enlighet med modellen. Kapitlen beskriver också beställarorganisationernas intresse och engagemang för att utveckla vägtransportbranschens ansvar, i synnerhet med hjälp av ansvarsmodellen.

ABSTRACT

The responsibility model being developed under the leadership of the Finnish Transport Safety Agency (Trafí) is a voluntary participation management and procedure model for road transport, for promoting responsibility in the road transport sector. The responsibility model is used to provide an incentive and support for transportation companies to adopt a proactive and knowledge-based management culture. The responsibility model covers various aspects of responsible road transport by taking into account the key security, quality and environmental issues of transportation companies and linking them with the companies' finances. While the responsibility model has primarily been developed with transportation companies in mind, it also provides tools and operating models for communications and cooperation between the companies and transport clients.

Trafí has been developing the responsibility model for several years now. The first responsibility model development project carried out in cooperation with companies engaged in road-traffic goods transport was launched in 2013, as the result of which the core content and structure on which the responsibility model is built were created. In 2014, the development of the responsibility model continued in cooperation with goods transport companies. The actual tool for tracking responsibility and the sample forms for the responsibility model, as well as detailed instructions for transportation companies on how to use the responsibility model in their own operations, were created as the result of the first follow-up project.

The responsibility model development project for road-traffic passenger transport companies, during which the model was also expanded to cover road-traffic passenger transport, was launched in the autumn of 2015. The first series of actual expert interviews with transport clients were also conducted in conjunction with the project on the responsibility model for passenger transport. Road-traffic transport clients play such a central role in the development and promotion of responsibility that, in the autumn of 2016, Trafí launched a responsibility model instructions for clients project, for which this is the final report. The purpose of the project was to identify the most effective way for transport clients to use the responsibility model and to draw up the necessary instructions for them. A steering group was formed for the purposes of quality assurance and monitoring the project's progress. The steering group's members are:

Sanna Ström, chairman (Trafí)
 Marke Lahtinen, secretary (Trafí)
 Mikko Västilä (Trafí)
 Arttu Lauhkonen (Trafí)
 Marko Rajamäki (Trafí)
 Ann-Mari Mäntylä (Trafí)
 Lasse Nykänen (Tampere University of Technology/Verne Traffic Research Centre)

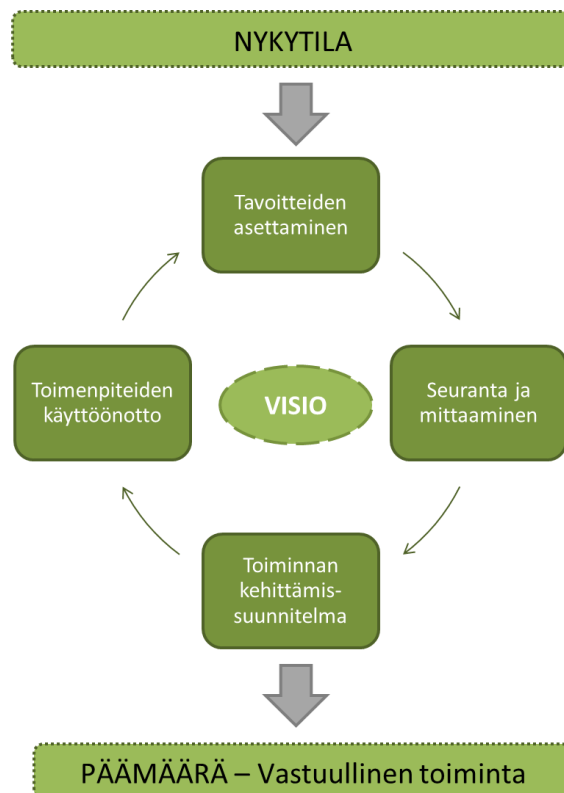
This report, which has five chapters, also includes a summary, at the end of the report, and an annex with the responsibility model user instructions for organisations which place orders for transports by road. Presented in the first two chapters of the report is background information on the development of the responsibility model and a description of the implementation of the study discussed in this final report. Chapters 3-5 discuss the perceptions of how transport clients are able to comply with the responsibility model and utilise it in their own operations, which were formed during the responsibility model projects and the literature review. The chapters also discuss the client organisations' level of interest and commitment to enhancing responsibility within the road transport industry, and particularly on how to use the responsibility model for this.

1 Johdanto

Vastuullisuusmalli on Liikenteen turvallisuusvirasto Trafin tarjoama johtamis- ja toimintatapamalli tiekuljetusyrityksille ja heidän asiakkailleen, eli kuljetusten tilaajille. Vapaehtoisuuteen perustuvan vastuullisuusmallin avulla Trafi pyrkii kehittämään ja tukemaan kuljetusyritysten vastuullista toimintaa käytännönläheisellä, mutta samalla kokonaisvaltaisella yksinkertaistetulla johtamismallilla. Vastuullisuusmalli on ensisijaisesti kehitetty tiekuljetusyrityksille, mutta se tarjoaa työkaluja ja toimintamalleja myös kuljetusten tilaajille. Erityisesti vastuullisuusmallista on hyötyä kuljetusyritysten ja kuljetusten tilaajien väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön.

Vastuullisuusmalliyritykseksi liittyäkseen kuljetusyrityksen tulee ilmoittautua vastuullisuusmallin käyttäjäksi Trafin liittymiskaavakkeen avulla. Samalla yritys sitoutuu täyttämään vastuullisuusmallin minimikriteerit ja luovuttamaan niihin liittyvät tiedot Trafille liittymisen yhteydessä ja myöhemmin Trafin niitä mahdollisesti kysyessä.

Vastuullisuusmallissa korostuu toiminnan ennakointi ja tiedon hyödyntäminen kuljetusyritysten johtamisessa ja seurannassa, joiden uskotaan luovan valmiudet ja edellytykset toimia taloudellisesti, kannattavasti ja vastuullisesti tiekuljetusalalla. Vastuullisuusmallin mukainen toimintamalli on kuvattu kuvassa 1.1. Vastuullisuusmallin liittymisen minimikriteerit on määritetty niin, että ne kattavat tiekuljetusalan keskeisimmät turvallisuus-, laatu, ja ympäristöasiat yhdessä yrityksen talouden kanssa ja täten luovat kuljetusten tilaajille eräänlaisen vahvistuksen vastuullisuusmallijäsenyrityksen valmiudesta toimia vastuullisesti. Tarkempi kuvaus vastuullisuusmallin liittymisestä on saatavilla Trafin vastuullisuusmalli-sivustolta (Trafi 2016).

Kuva 1.1. Vastuullisuusmallin mukainen toimintaperiaate.

Vastuullisuusmallia on kehitetty Liikenteen turvallisuusvirasto Trafin toimesta jo useiden vuosien ajan. Kokonaiskuvan muodostamiseksi Trafi on teettänyt useita taustatutkimuksia kansallisesta tiekuljetusalasta, joiden lisäksi vastuullisuusmallia on kehitetty yhteistyössä kuljetusyritysten kanssa kolmessa erillisessä kehityshankkeessa vuodesta 2013 alkaen (Lauhkonen & Nykänen 2016; Liimatainen et al. 2014; Nykänen & Karhula 2015). Vuosina 2013-2014 toteutetut kaksi ensimmäistä kehityshanketta tehtiin yhteistyössä yhteensä yhdeksän tieliikenteen tavarakuljetusyrityksen kanssa, joista kuusi oli mukana molemmissa kehityshankkeissa.

Ensimmäisessä kokeiluhankkeessa kuljetusyritysyhteistyön lisäksi järjestettiin työpaja tavarakuljetusten sidosryhmille ja toteutettiin online-kysely kuljetusten tilaajille. Kysely lähetettiin yli 300 tilaajalle ja vastauksia siihen saatiin 30 kappaletta. Online-kysely keskittyi tilaajien käyttämiin käytäntöihin ja mittareihin, joita he käyttävät kuljetusyritysten arviointiin ja seurantaan. Saatujen vastausten perusteella vastuullisuusmalliin luotiin kuljetusyritysten ja tilaajien väliseen kommunikointiin tarkoitettu vastuullisuusraportti.

Syksyllä 2015 käynnistyi kolmas vastuullisuusmallin kehityshanke. Kolmannen kehityshankkeen ensisijainen tarkoitus oli laajentaa vastuullisuusmallin sisältö kattamaan tieliikenteen tavarankuljetusten lisäksi myös henkilökuljetukset huomioimalla sekä linja-auto- että taksiliikenne. Kehityshankkeessa tieliikenteen henkilökuljetusyrityksille luotiin ohjeistus vastuullisuusmallin hyödyntämiseen ja kehitettiin vastuullisuusmallin tarjontaa niin, että se huomioi mahdollisimman hyvin myös henkilökuljetusten ominaispiirteet. Tarkempi kuvaus tieliikenteen tavarankuljetus- ja henkilökuljetusyritysten ominaispiirteistä ja eroavaisuuksista on luettavissa kehityshankkeiden loppuraporteista ja Lauhkonen (2016) tieliikenteen henkilökuljetusten vastuullisuuden edistämistä käsittelevästä diplomityöstä.

Tieliikenteen henkilökuljetusyritysten vastuullisuusmallin kehityshankkeessa kuljetusyritysten lisäksi kehitystyöhön osallistettiin myös kuljetusten tilaajia. Hankkeen aikana keväällä 2016 haastateltiin alla listatut tilaajatahot. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina keskittymällä tilaajien nykykäytäntöihin kuljetusten seurannassa ja valvonnassa sekä havaituissa kehitystarpeissa.

- HSL – Helsingin seudun liikenne
- Ilves ry (B-juniorit jääkiekko)
- Invalidiliitto
- Kela
- Lapin ELY
- Matkapojat Oy
- Pirkanmaan ELY
- Primera Holidays Oy
- Sastamalan kaupunki

Kaikkien vastuullisuusmallin kehityshankkeiden taustamateriaalit ovat olleet käytävissä ja luoneet tutkimuksellista taustaa tässä loppuraportissa esitellylle vastuulli-

suusmallin tilaajaohjeistukselle. Seuraavassa luvussa tarkastellaan tarkemmin tämän hankkeen toteutusta ja aikataulua.

2 Tutkimuksen työvaiheet, aikataulu ja tutkimusmenetelmät

Vastuullisuusmallin tilaajaohjeistus -hanke aloitettiin elokuussa 2016 Trafissa pidetyllä hankkeen aloituskokouksella. Aloituskokouksessa sovittiin hankkeen tavoitteista ja työvaiheista. Hankkeen päätutkimusmenetelmäksi sovittiin aikaisemmissa kehityshankkeissa toimivaksi todettu asiantuntijoiden teemahaastattelu, joihin tutkimusryhmän lisäksi osallistui myös Trafín edustaja aikataulujen puitteissa. Teemahaastattelut aloitettiin heti tilaajien rekrytoinnin jälkeen syyskuussa ja ne jatkuivat marraskuun puoliväliin.

Tilaajahaastatteluiden ja tilaajaohjeistuksen laatimisen lisäksi työhön kuului myös aikaisempien vastuullisuusmallihankkeiden tuloksena laadittujen kuljetusyritysten esimerkkilomakkeiden ja tukimateriaalien yhtenäistäminen. Hankkeen etenemistä ja laatua seurasi aktiivisesti hankkeen ohjausryhmä, joka koostui Trafín edustajista ja hankkeen tutkimusryhmän edustajasta. Hankkeen aikana ohjausryhmä kokoontui kaksi kertaa, minkä lisäksi järjestettiin muutamia Trafín ja Liikenteen tutkimuskeskus Vernen välisiä työkokouksia. Koko hankkeen aikataulu ja hankkeen keskeisimmät työvaiheet on esitetty alla taulukossa 2.1.

Taulukko 2.1. Kehityshankkeen aikataulu.

Vaihe	Alkaa	Valmis
Aloituskokous Trafín kanssa		8/2016
Olemassa olevien vastuullisuusmallin materiaalien yhtenäistäminen	8/2016	11/2016
Vastuullisuusmallin tilaajaohjeistuksen laatiminen	9/2016	11/2016
Tilaajaorganisaatioiden valinta ja rekrytointi (12 kpl)	8/2016	10/2016
Teemahaastattelut tilaajaorganisaatioissa	9/2016	11/2016
Ohjausryhmän seurantakokous Trafissa		9/2016
Väliraportti Trafille		9/2016
Ohjausryhmän loppukokous Trafissa		11/2016
Alustava loppuraportti ja tilaajaohje Trafille		11/2016
Loppuraportin luovutus Trafille		12/2016

Aloituskokouksessa sovittiin alustava luettelo hankkeen haastateltavista niin, että haastateltavat (10-15 kpl) edustavat kattavasti tavara- ja henkilöliikennettä sekä julkista että yksityistä sektoria. Haastateltavien valinnassa huomioitiin myös edellisessä hankkeessa haastatellut tilaajatahot, minkä lisäksi alustavaa haastateltavien listaa haluttiin täydentää hankkeen edetessä haastatteluissa saaduilla vinkeillä hyvistä ja mielenkiintoisista haastateltavista. Haastateltavien rekrytoinnista vastasi tutkimusryhmä.

Lopulta hankkeessa haastateltiin 12 tilaajatahoa, jotka eivät välttämättä suoraan toimi kuljetusten tilaajina, mutta ovat aktiivisesti mukana tieliikenteen tilaajatoiminnassa. Hankkeessa haastatellut tilaajatahot olivat:

- DB Schenker

- Helsingin KTK
- Kuntaliitto
- Liikennevirasto
- Paikallisliikenneliitto
- Posti
- Rauman kaupunki
- Tampereen aluetaksi Oy
- Tuko Logistics Osuuskunta
- Tuomi Logistiikka Oy
- Turun kaupunki
- Uudenmaan ELY

Kaikkien haastateltavien kanssa käytiin noin kahden tunnin teemahaastattelut, joissa haastateltaville aluksi kerrottiin vastuullisuusmallista ja sen toimintaperiaatteesta. Alustuksen aikana tilaajatahoilta tiedusteltiin, miten he voisivat hyödyntää vastuullisuusmallia omassa toiminnassaan sekä kuinka kiinnostavana ja tarpeellisena he vastuullisuusmallin kokevat. Haastateltaville lähetettiin myös ennen haastattelua sähköpostilla ennakkomateriaalia, jossa oli lyhyesti yleistietoa vastuullisuusmallista ja sen tarjonnasta.

Teemahaastatteluissa tarkasteltiin toimijan käytäntöjä ja kokemuksia liittyen tiekuljetusten tilaamiseen. Tilaajatahojen nykyisissä toimintatavoissa ja käytännöissä keskityttiin siihen, miten he mittaavat ja arvioivat kuljetusyritysten toimintaa kuljetuspalveluiden hankinnan eri vaiheissa ja miten heidän mielestään toimintaa voitaisiin kehittää. Haastateltavilta kysyttiin myös yleisesti havaintoja ja mielipiteitä tiekuljetusalan kehityksestä ja valmiudesta vastuullisuusmallin mukaiseen toimintatapaan. Haastatteluiden tulemat ja johtopäätökset ovat esitetty kappaleissa 3–5.

3 Vastuullisuusmallin tarjoamat hyödyt tilaajalle

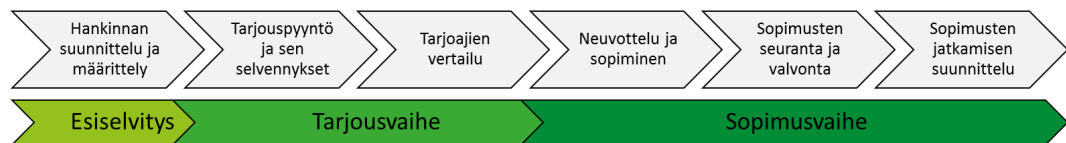
Kaikissa hankkeen tilaajahaastatteluissa nousi esille, että vastuullisuusmallin tarjoama tuki ja ohjeistus hyvistä käytännöistä on juuri nyt erityisen tärkeä alan kehityksen kannalta, koska alan lainsäädäntöä ollaan muuttamassa ja avaamassa entistä markkinatavemmaksi. Tämä muutos tulee osaltaan myös lisäämään kuljetusten tilaajien roolia ja vastuuta kuljetuspalveluiden hankinnoissa. Tulevaisuudessa tilaajien tuleekin olla entistä valveutuneempia siitä, mitä kuljetusalalla tapahtuu, mistä tapahtumat johtuvat ja miten niihin voidaan vaikuttaa.

Keskeisenä tekijänä tässä tarkastelussa on kuljetusten hinta, joka kullakin palveluntarjoajalla tulisi muodostua heidän tarjoamansa kuljetuspalvelun laadun kautta. Tilaajien tulisi olla erityisen kiinnostuneita, mistä kuljetuspalveluiden hinta muodostuu ja miten hinta näkyy itse kuljetuspalveluiden toteutuksessa. Ilman aktiivista vuorovaikutusta kuljetuspalveluiden tarjoajien ja tilaajien välillä kustannustehokasta seuranta- ja tarkastelua palveluiden toteutuksesta on haastava toteuttaa. Tämän vuoksi

vastuullisuusmallin keskeisenä ideana on kannustaa ja tukea kuljetusyrityksiä kehittämään, analysoimaan ja hyödyntämään tietoa ja dataa, jota kuljetuspalveluissa syntyy ja tarvitaan. Vastuullisuusmallin mukainen toimintamalli myös tukee ennakkoivaa liiketoimintaa, jossa tulevaisuuden muutoksiin ja riskeihin pyritään mahdollisimman hyvin ennalta varautumaan (katso kuva 1.1).

Kuljetuspalveluiden tilaajille vastuullisuusmalli tarjoaa ensisijaisesti tietoa kuljetuspalveluiden vastuullisuutta edistävästä hyvistä käytännöistä, työkalun kuljetusyritysten ja tilaajien väliseen vuorovaikutuksen sekä eräänlaisen korkeamman luokan laadun varmistuksen kuljetusyrityksistä Trafin toimesta. Kaikki nämä hyödyt tukevat toisiaan ja tarjoavat yhdessä varmasti alaa kehittävän ja kannustavan kokonaisuuden. On kuitenkin huomioitava, että vastuullisuusmallin tarjoama on tilaajien hyödynnettävissä myös erillisinä osina ilmaiseksi, jos tilaajat kokevat tarvitsevänsä vastuullisuusmallin osa-alueista vain jotain tiettyjä asioita tai esimerkkejä.

Kuljetusten tilaajien kannalta vastuullisuusmallin tarjoamaa on tarkasteltu kuljetuspalveluiden hankinnan näkökulmasta. Tässä hankkeessa kuljetuspalveluiden hankintaa tarkasteltiin yleisellä tasolla kuvan 3.1 mukaisen hankinnan jaottelun avulla. Loppuraportin liitteenä on tarkempi kuvaus siitä, mihin hankinnan eri vaiheisiin ja mitä hyötyjä vastuullisuusmallista tilaajille hankinnoissa voi olla (katso liite 1).

Kuva 3.1. Kuljetuspalveluiden hankinnan vaiheet ja eteneminen.

Kuljetuspalveluiden tarjoajien ja kuljetusten tilaajien välisen vuorovaikutuksen tehostamiseksi ja kehittämiseksi vastuullisuusmalliin on luotu vastuullisuusmallin seuranta työkalusta tulostettava vastuullisuusraportti, johon on koottu tilaajien kannalta keskeisimpiä kuljetuspalveluiden toteutukseen liittyviä mittareita. Vastuullisuusmallin mukainen vastuullisuusraportti on luotu esimerkiksi ja sen voi korvata muilla olemassa olevilla raporteilla tai sen voi koostaa omien seurantamittareiden avulla. Tieliikenteen tavarankuljetusten ja henkilökuljetusten vastuullisuusmallin mukaiset vastuullisuusraportit on esitetty kuvissa 3.2 ja 3.3.

Vastuullisuusraportti		24.11.2016
<i>Yrityksen nimi</i>		
<i>Yrityksen Y-tunnus</i>		
<i>Yrityksen osoite</i>		
Turvallisuus-, laatu- ja ympäristöstandardit		
<i>Yrityksen käytössä olevat standardit</i>		
Tilaajavastuu.fi -jäsen		<i>kyllä/ei</i>
		Päivitetty
Toimintamallit ja ohjeistukset	Kaluston huoltosuunnitelma tai -sopimus	_____
	Kuljettajien koulutussuunnitelma	_____
	Kuljettajien koulutusrekisteri	_____
	Riskikartoitus	_____
	Toiminta hätätilanteissa	_____
	Ajoonlähtötarkastusohje	_____
	Poikkeama- ja läheltä piti -tilanteiden raportointi	_____
	Ohjeistus poikkeamatilanteiden varalle	_____
Vastuullisuusmittarit		Vuoden keskiarvo
Turvallisuus	Henkilövahinkoon johtaneet liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Onnettomuuden aiheuttajana (kpl/kk)	_____
	Asiakkaalle tapahtuneet tapaturmat (kpl/kk)	_____
Laatu	Muut tapaturmat (kpl/kk)	_____
	Tekniset vahingot (kpl/kk)	_____
	Ajo- ja lepoaikarikkomukset (kpl/kk)	_____
Ympäristö	Liikenneerikkomukset (kpl/kk)	_____
	Asiakaspalaute	_____
	Täsmällisyys (% toimituksista aikataulussa)	_____
	CO ₂ -päästöt (tonnia)	_____
	Energiankulutus per matkustaja (kWh/matkustaja)	_____
Kalusto (lkm matkustajapaik kojen mukaan)	Kaluston EURO-luokkien keskiarvo	_____
	Keskikulutus diesel (l/100km)	_____
		Kalusto (lkm) <u>kalustoa yhteensä</u>
Varustelu (täytetään erikseen):		
_____		
_____		
Allekirjoitus ja nimenselvennös		
_____		
Paikka ja aika		_____

Kuva 3.2. Tieliikenteen henkilökuljetusten vastuullisuusraportti.

Vastuullisuusraportti		24.11.2016
Yrityksen nimi		
Yrityksen Y-tunnus		
Yrityksen osoite		
Turvallisuus-, laatu- ja ympäristöstandardit		
Yrityksen käytössä olevat standardit		
Tilaajavastuu.fi -jäsen kyllä/ei		
		Päivitetty
Toimintamallit ja ohjeistukset	Kaluston hultosuunnitelma tai -sopimus	_____
	Kuljettajien koulutussuunnitelma	_____
	Kuljettajien koulutusrekisteri	_____
	Riskikartoitus	_____
	Toiminta hätätilanteissa	_____
	Ajoonlähtötarkastus	_____
	Poikkeama- ja läheltä piti -tilanteiden raportointi	_____
	Ohjeistus poikkeamatilanteiden varalle	_____
Vastuullisuusmittarit		vuoden keskiarvo
Turvallisuus	Henkilövahinkoon johtaneet liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Onnettomuuden aiheuttajana (kpl/kk)	_____
	Tavarankäsittelyssä tapahtuneet ja muut tapaturmat (kpl/kk)	_____
Laatu	Tekniset vahingot (kpl/kk)	_____
	Ajo- ja lepoaikarikkomukset (kpl/kk)	_____
	Liikenne rikkomukset (kpl/kk)	_____
	Kuljetusvahinkoja (% toimituksista vahingoittuneita)	_____
Ympäristö	Kuljetusten täsmällisyys (% toimituksista aikataulussa)	_____
	CO ₂ -päästöt (tonnia)	_____
	Energiatehokkuus (kWh/tkm)	_____
	Kaluston EURO-luokkien keskiarvo	_____
	Keskikulutus (l/100km)	_____
Lisätietoja (täytetään erikseen):		
_____		
_____		
_____		
Allekirjoitus ja nimenselvennös		
_____		
Paikka ja aika _____		

Kuva 3.3. Tieliikenteen tavarankuljetusten vastuullisuusraportti.

Vastuullisuusraportin tarkoituksena on parantaa alan läpinäkyvyyttä ja tarjota kuljetusten tilaajille seurantatietoa kuljetusten toteutuksesta, mutta samalla se mahdollistaa kuljetusyrityksille kanavan mainostaa omaa osaamista ja toimintaa. Vastuullisuusmallin vastuullisuusraportti on kehitetty kaikkien vastuullisuusmalli-kehityshankkeiden aikana ja alun perin se pohjautuu ensimmäisessä vastuullisuusmallihankkeessa tehdyn online-kyselyn tuloksiin ja havaintoihin, jotka on tarkem-

min kuvattu ensimmäisen hankkeen loppuraportissa ja sen pohjalta luodussa konferenssi-julkaisussa (Liimatainen et al. 2014; Nykänen et al. 2015).

Tilaajien kannalta Trafin luoma vastuullisuusmallin liittymispalvelu tarjoaa eräänlaisen laadunvarmistuksen kuljetusyritysten vastuullisuudesta. Kuljetusyrityksille liittyminen on ilmaista ja vapaaehtoista, mutta liittyäkseen vastuullisuusmallin kuljetusyritysten on täytettävä vastuullisuusmallin liittymisen edellytykset ja sitouduttava osoittamaan Trafille edellytysten toteutuminen liittymisen yhteydessä sekä myöhemmin pyydettyä. Liittymisen edellytykset on esitetty taulukossa 3.1.

Taulukko 3.1. Vastuullisuusmallin liittymisen edellytykset.

Vastuullisuusmallin elementti	Liittymisen edellytys
Taloudellinen toimintakyky	- Yrityksen omavaraisuusaste on suurempi kuin 15 % viimeksi päättyneellä tilikaudella - Yrityksen nettotulos on vähintään 1% liikevaihdosta viimeksi päättyneellä tilikaudella - Yrityksellä ei ole rekisteröityä voimassaolevaa maksuhäiriömerkintää
Johdon sitoutuminen vastuullisuuteen	Yrityksen toiminta täyttää vastuullisuusmallin ja sen osa-alueiden edellytykset. Yritys sitoutuu vastuullisuuteen sekä osoittamaan vastuullisuusmallin edellytysten toteutumisen Trafille.
Vastuut määritelty turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioiden osalta	Yrityksessä on nimetty vastuuhenkilöt turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioille. Vastuuhenkilöitä on oltava vähintään yksi.
Tavoitteet asetettu turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioille	Yritys on määritellyt vähintään kolme toimintansa kannalta merkittävää turvallisuustavoitetta, vähintään kolme toimintansa kannalta merkittävää ympäristötavoitetta sekä vähintään kolme toimintansa kannalta merkittävää laadunedistämistavoitetta. Vähintään yhden ympäristötavoitteen tulee tähdätä energiatehokkuuden parantamiseen. Tavoitteille tulee määritellä aikataulu, seurantatapa sekä vastuuhenkilö.
Riskienhallinta	Yritys on tunnistanut vähintään neljä toimintansa kannalta keskeistä riskiä ja näiden riskien hallitsemiseksi on tehty suunnitelma. Riskienhallintasuunnitelmasta tulee käydä ilmi vähintään tunnistetut riskit, toimet riskien hallitsemiseksi, aikataulut toimenpiteille sekä toimenpiteistä vastaavat henkilöt.
Osaamisen hallinta	Yrityksellä on sen tarpeisiin räätälöity koulutusrekisteri ja koulutussuunnitelma. Koulutusrekisteristä käy ilmi vähintään toteutuneet koulutukset ja perehdytykset todistuksineen. Koulutussuunnitelma sisältää vähintään pakollisen ammattipätevyyskoulutuksen, kuljettajakohtaisen aikataulun ja koulutuksien toteutumisesta vastaavan vastuuhenkilön.
Kaluston vaatimustenmukaisuus, kunto ja huolto	Yrityksen kalusto on liikennekelpoinen. Yrityksellä on koko kalustosta määräaikaishuoltosuunnitelma tai vaihtoehtoisesti huoltosopimus kalustolle tai sen osalle. Yritys on nimennyt vastuuhenkilön kaluston liikennekelppoisuudelle ja huoltojen toteutumiselle.
Poikkeamatilanneohjeistus- ja raportointi, hätätilanneohje	Yritys on tunnistanut vähintään kaksi sen toiminnan kannalta merkittävää poikkeamatilannetta ja lisäksi sillä on suunnitelma ja ohjeet poikkeamatilanteista selviämiseksi.
Järjestelmällinen tiedon keruu ja analysointi	Yritys seuraa vähintään seuraavia mittareita: - kaikki liikenneonnettomuudet ja -vahingot - kuormalle tai matkustajille sattuneet vahingot - kaikki ajoneuvojen tekniset vahingot (esim. rengasrikot) - polttoaineen kulutus.
Säännöllinen yhteenvedo turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioista	Yritys seuraa asettamiensa tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista vähintään vuositason la. Yritys tekee yhteenvedon, josta ilmenee vähintään seuraavat tiedot: - kaikki liikenneonnettomuudet ja -vahingot, kuormalle tai matkustajille sattuneet vahingot, ajoneuvojen tekniset vahingot, polttoaineen kulutus - asetetut turvallisuus-, ympäristö- ja laatuavoitteet sekä niiden aikataulut, toteutumistilanne ja vastuuhenkilöt - määritellyt turvallisuus-, ympäristö- ja laatuavoitteet sekä niiden aikataulut, toteutumistilanteet ja vastuuhenkilöt - tunnistetut toiminnan keskeisimmät riskit sekä riskienhallintasuunnitelman vastuuhenkilö - yritysjohdon arvio suoriutumisesta ja jatkokehitystarpeista.
Vastuullisuuden jatkuva kehittäminen	Turvallisuus Yritykselle on määritelty vähintään kaksi turvallisuutta edistävää toimenpidettä. Toimenpiteiden toteutumiselle on määritetty seurantatapa, aikataulu sekä vähintään yksi vastuuhenkilö. Ympäristö Yritykselle on määritelty vähintään kaksi toimenpidettä, joilla se toteuttaa ympäristövastuullisuutta. Vähintään yksi toimenpiteistä on kuljetustoiminnan energiatehokkuutta parantava toimenpide. Toimenpiteiden toteutumiselle on määritetty seurantatapa, aikataulu sekä vähintään yksi vastuuhenkilö. Laatu Yritykselle on määritelty vähintään kaksi toimenpidettä, joilla se edistää toiminnan laatua. Toimenpiteiden toteutumiselle on määritetty seurantatapa, aikataulu sekä vähintään yksi vastuuhenkilö. Sosiaalinen vastuu Yritykselle on määritelty vähintään yksi toimenpide, jolla se huomioi sosiaalisen vastuun sen toiminnan kannalta keskeisen ihmisryhmän, yhteisön tai muun tahon osalta. Toimenpide voi sisältyä aiempiin turvallisuus-, ympäristö- tai lautuimenpiteisiin tai se voidaan määritellä erikseen.

Vastuullisuusmallin liittymispalvelun minimikriteerit on valittu niin, että ne luovat kuljetusyrityksille edellytykset ja valmiudet toimia vastuullisuusmallin toimintamallin mukaisesti, mutta samalla vaatimukset on haluttu pitää sellaisina, että kaikki markkinoilla toimivat yritykset niitä eivät täyty, vaikka toimisivatkin lainmukaisesti. Tilaajille tämä mahdollistaa yhden viranomaistahon laadunvarmisteen lisää ja mahdollisuuden valita vain minimikriteerit täyttäviä kuljetuksia omiin kuljetustarpeisiin.

Toiminnan kehittämisen ja seurannan kannalta on kuitenkin huomioitava, että Trafin minimikriteerit ja niiden valvonta ei arkipäivän tasolla välttämättä ole riittävää ja siksi kuljetusten tilaajien on ensisijaisesti seurattava ja valvottava hankkiemiensa kuljetuspalveluiden toteutusta. Haastatteluiden perusteella kuljetusten seuranta, valvonta ja kehittäminen tilaajien ja kuljetusyritysten yhteistyönä on kuitenkin alan keskeisiä haasteita ja kehitystarpeita. Alalla on käytössä todella paljon erilaisia toimintatapoja, joilla kuljetusten seuranta, valvontaa, kehittämistä ja hankintaa pyritään edistämään, mutta haastatteluiden perusteella toimintatapojen yhtenäistäminen olisi alan kehityksen kannalta tervetullutta. Sama havainto tehtiin erityisesti joukkoliikennepuolella Liikenneviraston selvityksessä (2015). Yhtenäiset toimintatavat helpottaisivat sekä tilaajien että kuljetusyritysten toimintaa seimerkiksi kuljetuspalveluiden hankintojen yhteydessä.

Vastuullisuusmallin ensisijaisesti kuljetusyrityksille tarkoitetut esimerkkilomakkeet ja tukimateriaalit on luotu yhtenäistämään alan toimintatapoja. Trafin sivuilta on ilmaiseksi ladattavissa kaikki vastuullisuusmallin materiaali, jota myös tilaajat voivat omassa toiminnassaan hyödyntää. Esimerkiksi asiakaspalautelomake, hätä- ja poikkeustilanneohjeistukset sekä niiden raportointikäytännöt ovat varmasti myös kuljetusten tilaajien kannalta käytännöllisiä. Kaikki vastuullisuusmalliin kehitetyt esimerkkilomakkeet ja ohjeistukset on koottu kehityshankkeiden aikana havaituista hyviksi koetuista käytännöistä ja kehitystarpeista.

Vastuullisuusmallin esimerkkilomakkeet ja –ohjeistukset:

- Ajo- ja lepoaikasäädösinfo
- Ajoonlähtötarkastusohje
- Asiakaspalaute
- Euro-päästöluokkainfo
- Hätätilanneohje
- Kaluston huoltosuunnitelma
- Kuljettajan työhyvinvointi
- Perehdyttäminen
- Poikkeamaraportointi
- Riskienhallinta
- Tiedottamisen muistilista

4 Vastuullisuusmallin käyttöönotto, valvonta ja todentuminen tilaajaorganisaatioissa

Vastuullisuusmalli on ilmainen ja vapaaehtoisuuteen perustuva ja se on ensisijaisesti kehitetty kuljetusyriyksille, mutta tilaajien rooli vastuullisten kuljetusten edistämisessä on keskeinen. Tilaajille vastuullisuusmalli tarjoaa muutamia erilaisia vaihtoehtoja käyttää vastuullisuusmallia. Tilaajat voivat käyttää vastuullisuusmallin sisältöä ja tuotoksia oma-aloitteisesti omiin tarpeisiinsa mukaillen ilman, että he ilmoittavat tai dokumentoivat vastuullisuusmallin hyödyntämistä missään. Tällä tasolla vastuullisuusmalli toimii tilaajille informaatiokanavana alan vastuullisuutta edistävästä hyvästä käytännöistä ja listana yrityksistä, jotka ovat liittyneet vastuullisuusmalliin ja täten toimivat ja edistävät vastuullisuutta tiekuljetusalalla.

Toinen mahdollinen vastuullisuusmallin hyödyntämistapa tilaajille on kannustaa hankinnassa kuljetusyriyksiä liittymään ja käyttämään vastuullisuusmallia esimerkiksi antamalla lisäpisteitä hankinnoissa niille kuljetusyriyksille, jotka ovat liittyneet vastuullisuusmalliin tai voivat toimia vastuullisuusmallin toimintatapojen mukaan. Kannustamalla kuljetusyriyksiä vastuullisuusmalliin tilaaja osoittaa halukkuutensa kehittää toimialaa ja samalla tilaaja voi hyödyntää Trafin toimesta tapahtuvaa kuljetusyriysten vastuullisen toimintatavan valmiuden arviointia vastuullisuusmallin liittymispalvelun yhteydessä. Vastuullisuuden ja kehittämishalun palkitseminen tarjousten arvioinnissa on varmasti alaa houkutteleva ja kannustava vaihtoehto, jossa innovatiiviset, uudistumishaluiset ja edelläkävijäyriykset pystyvät paremmin erottumaan kilpailijoistaan ja kehittämään toimintaansa.

Vastuullisuusmallin kytkeminen hankintoihin edellyttämällä vastuullisuusmallijäsenyyttä kaikilta tarjoajilta on radikaalein vastuullisuusmallin käyttökeino tilaajille. Tässä menettelyssä on kuitenkin huomioitava, että vastuullisuusmalliin on liitettävä tarpeeksi yrityksiä, jotta tilaajat voivat saada riittävästi tarjouksia tarjouspyyntöihinsä. Tilaajien on myös huomioitava, että Trafi ei vastaa järjestelmällisestä toteutuman seurannasta ja valvonnasta, vaan tilaaja on itse edelleen vastuussa kuljetuspalveluiden toteutuksen arvioinnista, valvonnasta ja seurannasta.

Vastuullisuusmallin ollessa vapaaehtoisuuteen perustuva ilmainen toimintatapamalli tilaajilla on tietenkin myös mahdollisuus räätälöidä vastuullisuusmallin käyttöä omaan toimintaansa ja tarpeisiinsa nähden yhdistelemällä edellä esitettyjä kolmea vaihtoehtoa. Olennaista kuitenkin on, että tilaajien tulisi aktiivisesti seurata hankkimiaan kuljetuspalveluita ja olla valmiina kehittämään niitä tarvittaessa.

Toteutuman seuranta onkin yksi vastuullisuusmallin merkittävimmistä hyödyistä tilaajille. Vastuullisuusmallin seurantatyökalu tai muu vastaava seurantajärjestelmä tarjoaa kuljetusyriyksille ja tilaajille mahdollisuuden tarkastella palvelusta muodostuvaa dataa ja käyttää sitä hyväkseen palveluiden kehittämisessä ja raportoinnissa. Vastuullisuusraportti esimerkiksi puolivuotiskatsauksena on yksi keino välittää informaatiota kuljetusyriyksen ja palvelun tilaajan välillä, mutta vielä aktiivisempaan vuorovaikutukseen kannustetaan. Vastuullisuusraporttiin on vastuullisuusmallin seurantatyökalussa luotu myös jo valmiiksi lisäsivu, jonka avulla kuljetusyriykset voivat raportoida kaikista vastuullisuusmallin mittareista saatua tietoa. Kuljetuspalveluun soveltuvasta raportointivälistä tulee tilaajan neuvotella kuljetusyriyksen kanssa.

Tilaajan toimesta tapahtuvan kuljetuspalveluiden seurannan tulisi olla niin aktiivista, että tilaaja voi seurantatietojen avulla arvioida hankkimansa kuljetuspalvelun sopi-

muksen ja toteutuman yhtenevyyttä ja samalla havaita poikkeamat toiminnassa. Seurantatietojen avulla tilaajat voivat yhteistyössä kuljetusyritysten kanssa myös havaita toiminnan kehityskohteita ja mahdollisesti myös kehittää toimintaansa. Seurannassa olennaista kuitenkin on se, että seurantatietoa ei tule tuottaa turhaan, vaan tietoa pitäisi pystyä myös käyttämään. Näin ollen tulee keskittyä oleellisimpiin mittareihin ja niiden ajallisesti sopivaan seurantaan ja tarkasteluun. Vastuullisuusraporttiin on ke-
rätty yleisellä tasolla keskeisimmät vastuullisuutta ja kuljetuspalveluiden toetumaa kuvaavat mittarit, joista jokaisen tilaajan tulisi jollain tasolla olla kiinnostunut, mutta lisäksi jokaiseen suoritealaan ja henkilökuljetuksissa eri asiakasryhmiin liittyy omat erityispiirteensä, jotka tilaajan ja kuljetusyrityksen tulee huomioida.

Seurannan, valvonnan ja raportoinnin ollessa keskeinen tekijä kuljetuspalveluiden kehittämistä tilaajia kannustetaan myös palkitsemaan hankinnoissaan lisäpisteillä kuljetusyritykset, jotka pystyvät ja ovat valmiita aktiiviseen tiedonkeräämiseen ja vuorovaikutukseen. Tiedonkeruusta ja raportoinnista tilaajien ja kuljetusyritysten välillä tulee neuvotella ja sopia kuljetussopimusten laatimisen yhteydessä, koska vain näin ne saadaan tehokkaasti integroitua osaksi vallitsevia toimintatapoja. Alalla seurantatietoja käytetään usein toiminnan sanktioiden määrittämisessä, mutta tilaajia kannustetaan huomioimaan myös kuljetusyritysten onnistumiset esimerkiksi bonusjärjestelmillä. Bonusten avulla kuljetusyrityksiä kannustetaan kehittämään toimintaansa ja olemaan aktiivinen. Bonus-järjestelmistä voi lukea lisätietoa esimerkiksi Liikenneviraston toimesta julkaistusta kilpailutettujen bussiliikennesopimusten kannustavuuden kehittämishankkeen loppuraportista (Lahderanta & Laine 2016).

5 Vastuullisuusmallin kiinnostavuus tilaajaorganisaatioissa

Teemahaastatteluiden perusteella voidaan todeta, että tilaajat kokivat vastuullisuusmallin kiinnostavaksi ja hyödylliseksi. He kokivat, että vastuullisuusmallista ja sen tarjonnasta on konkreettista hyötyä alalla. Kiinnostavuutta vastuullisuusmallia kohtaan erityisesti nyt lisäsi kuljetusalalla käynnissä oleva lainsäädännön uudistus, jonka koetaan lisäävän tilaajien roolia ja merkitystä tehokkaiden ja vastuullisten kuljetuspalveluiden toteutuksessa. Haastatellut uskoivat, että toiminnan dokumentointi ja raportointi tulevat korostumaan ja täten lisäämään datan ja tiedon roolia kuljetusten järjestämisessä.

Haastatteluissa ilmennyt kritiikki vastuullisuusmallia kohtaan liittyi vastuullisuusmalliin raportoitaviin tietoihin ja niiden käytettävyyteen. Tilaajaorganisaatiossa vastuullisuusmallin tarjoaman tiedon ja toiminnan luotettavuus koettiin arveluttavaksi ja tilaajat toivoivatkin vastuullisuusmalliin riittävää tiukkuutta, jotta vastuullisuusmallin mukainen toiminta myös käytännössä toteutuu. Haastatteluiden jälkeen varsinaisesta kehityshankkeesta erillisenä kuitenkin yhteistyössä hankkeen tutkimusryhmän kanssa Trafi laati vastuullisuusmallin liittymispalvelun, joka perustuu vastuullisen toiminnan reunaehtoihin ja minivaatimuksiin, jotka ovat listattuina taulukossa 3.1. Vastuullisuusmallin liittymispalvelun minimivaatimukset haluttiin nostaa riittävän korkealle tasolle, jotta tilaajaorganisaatioiden toimiva vastuullisuusmallin uskottavuus toteutuu.

Teemahaastatteluiden perusteella vastuullisuusmalli ei vielä suoraan ole sellaisenaan kytkettävissä kuljetusten hankintoihin, mutta uuden liittymispalvelun avulla ja vastuullisuusmallin yleistyessä tämä voi muuttua. On kuitenkin huomattava, että jo nykyisellään kuljetuspalveluiden hankinnoissa käytetään vastuullisuusmalliin koottuja

käytäntöjä ja toimintatapoja, mutta vielä toimintamalleissa ei ole yleistynyt niin kokonaisvaltainen ja järjestelmällinen toimintatapa, kuin vastuullisuusmallin myötä on tarkoituksena saavuttaa.

Tilaajien kiinnostusta ja vastuullisuusmallin hyödyntämistä lisää varmasti se, jos mallin käyttö saadaan yleistymään ja näin ollen samalla saadaan yhtenäistettyä toiminta-, seuranta- ja raportointitapoja. Nykyään alalla on käytössä hyvin vaihtelevia käytäntöjä, mikä tekee eri palveluntarjoajien vertailun haastavaksi. Vastuullisuusmallin tarjoamalla yhtenäisimmillä toimintatavoilla palveluntarjoajien vertailu voisi helpottua ja näin ollen tilaajat voisivat tehokkaammin huomioida tarjousten arvioinnissa myös muita kuljetuspalvelun laatutekijöitä kuin loppuhintaa, joka nyt on suurimmassa osassa hankintoja selvästi dominoiva valintakriteeri.

Kuljetuspalveluiden vertailua hankaloittaa myös se, että toimialalla toimii todella erilaisia yrityksiä, jotka yrityskokonsa, suoritealansa ja osaamisensa perusteella muodostavat todella kirjavan toimialan. On selvää, että kaikki toimintatavat eivät suoraan sovellu kaikille, mutta tilaajahaastatteluissa oltiin yksimielisiä siitä, että yleisellä tasolla samat vastuullisen toiminnan parhaat käytännöt skaalautuvat koko kuljetusosalalle ja kehittävät sitä toivottuun suuntaan.

Toimintatapojen yhtenäistäminen erityisesti kuljetusosalalle tyypillisissä monimuotoisissa alihankintaketjuissa koettiin erittäin hyödylliseksi ja tarpeelliseksi tilaajahaastatteluissa. Tilaajat kokivat, että vastuullisuusmallin avulla ne kuljetusyritykset, joilla ei ole valmiutta ja resursseja seurantaan tai raportointiin, saavat vastuullisuusmallin materiaaleista ja ohjeistuksesta tukea ja työkaluja toimintaansa. Vastuullisuusmallin mukaisten yhtenäisien seuranta- ja raportointitapojen avulla kuljetusten tilaajat voisivat näin ollen paremmin saada tietoa hankkimistaan kuljetusketjuista, mikä nykyisellään on usein haasteena.

Tilaajahaastatteluissa tunnistettiin myös paine koko toimitusketjun läpileikkaavan raportoinnin ja seurannan kehittymiseen ja kysyntään. Kuluttajien ympäristö- ja vastuullisuustietoisuus on lisääntynyt ja entistä useammin kuluttajat haluavat tarkastella tuotteiden ja palveluiden yhteiskunnallisia vaikutuksia. Haastatellut kokivat, että vastuullisuusmallin mukaisilla toimintatavoilla tähänkin saadaan tukea ja työkaluja, vaikkei pelkkä vastuullisuusmalli asiaa vielä pystykään ratkaisemaan.

Koko vastuullisuusmallin yhtenä keskeisimpänä tavoitteena on tarjota kuljetusyrityksille konkreettisia hyötyjä ja käytännössä nämä hyödyt usein kytkeytyvät kuljetustoiminnan talousasioihin ja kustannustehokkuuteen. Teemahaastatteluissa tämä koettiin hyväksi tavoitteeksi, jolla varmasti on alla tarve. Haastatellut näkivät, että kuljettamiseen liittyvän liiketoiminnan ja talousasioiden tukeminen ja korostaminen vastuullisuusmallissa on erityisen tärkeää, koska ala on hyvin pienyrittäjävoittoinen ja näillä yrityksillä on hyvin vaihtelevat valmiudet ja resurssit talousasioiden huomiointiin ja kehittämiseen, ja siksi kaikki ilmainen tuki on toivottua. Tilaajahaastatteluissa myös toivottiin, että tulevaisuudessa vastuullisuusmalliin lisättäisiin vielä entisestään liiketoimintanäkökulmaa tai siihen liittyvää koulutusta, mutta selvää konkreettista kehitysideaa haastatteluissa ei tullut esille.

6 Vastuullisuusmallin jatkokehitysideat

Vastuullisuusmallin kehittäminen yhteistyössä kuljetusyritysten ja kuljetusten tilaajien kanssa on jatkuvasti muokannut ja kehittänyt vastuullisuusmallin sisältöä ja

mallin ydinsisällön koetaan olevan jo katettu. Viimeisissä kehityshankkeissa ydinsisältöön ei ole tullut enää muutoksia, lukuun ottamatta vastuullisuusmallin laajentamista henkilökuljetuksiin ja nyt tämän hankkeen toimesta laadittua ohjeistusta kuljetusten tilaajille sekä kehityshankkeiden rinnalla Trafin tekemää vastuullisuusmallin liittymispalvelua. Tässä hankkeessa myös yhtenäistettiin vastuullisuusmalliin tehdyt esimerkkilomakkeet ja seurantatyökalu, niin että tavara- ja henkilökuljetuksissa materiaalit ovat yhtenevät. Kehityshankkeissa ei kuitenkaan ole kustannussyistä keskiytetty vastuullisuusmallin käytettävyyteen ja tämän katsotaankin olevan vastuullisuusmallin selkein kehityskohde.

Vastuullisuusmallin käyttöönottoa ja käytettävyyttä voitaisiin parantaa online-käyttöliittymällä, joka kuljetusyrityksille tarjoaisi mahdollisuuden yrityksen tietojen seurantaan, syöttämiseen ja raportointiin Trafin internetsivustoilla sijaitsevan vastuullisuusmalliportaalin kautta. Portaali voisi kattaa kaikki vastuullisuusmallin materiaalit ja toiminnot, jotka voisivat sisällöltään olla täysin yhteneviä nykyisten erillisten tukimateriaalien ja excel-pohjaisen seurantatyökalun kanssa. Vastuullisuusmallin nykyisen sisällön lisäksi portaali voisi olla kytkettynä Trafin ajoneuvotietoihin sekä tarjota mahdollisuuden Trafin ulkopuolisiin tietokantoihin ja tietojärjestelmiin, kuten Tilaajavastuu.fi-palveluun ja Skal:n Aski-palveluun. Online-portaalilla vastuullisuusmallin käytettävyyttä voitaisiin varmasti parantaa ja tehostaa.

Online-käyttöliittymä helpottaisi myös vastuullisuusmallin hyödyntämistä tilaajien osalta, koska sen avulla tilaajille voitaisiin tarjota paremmin tietoa kaikista vastuullisuusmalli yrityksistä tai vain juuri sen kokoluokan yrityksistä, joiden kanssa tilaaja toimii. Tämä olisi mahdollista, koska online-portaali mahdollistaisi kuljetusyritysten tietojen anonyymien tarkastelun ja luokittelun portaaliin syötettyjen tietojen perusteella. Näin ollen tilaaja voisi analysoida esimerkiksi oman palveluntuottajansa tieto- ja vastuullisuusmallia käyttävien kuljetusyritysten keskiarvoon tai esimerkiksi pienten kuljetusyritysten keskiarvoon. Tietojen seuranta ja kerääminen Trafin omistamassa portaalissa tarjoaisi myös rikasta ja tarpeellista tilastotietoa Suomen tiekuljetusalasta esimerkiksi tutkimus- ja kehitystyöhön.

Yhtenä tulevaisuuden kehitysideana vastuullisuusmalliin nähdään vastuullisuusmalliyritysten laatuluokittelun yritysten vastuullisuuden perusteella. Tämä kuitenkin vaatii sen, että vastuullisuusmalliin on liittynyt riittävästi kuljetusyrityksiä ja kuljetusyritysten toimintatavoissa on vastuullisuuden näkökulmasta riittäviä eroavaisuuksia havaittavissa. Yritysten luokittelu toiminnan mukaan esimerkiksi vastuullisuusmallin perus-, hopea- ja kultaluokkaan mahdollistaisi tilaajien kannalta kiinnostavan mahdollisuuden valita yhteistyöhön vain niitä kuljetusyrityksiä, jotka kuuluvat esimerkiksi vastuullisuusmallin kultaluokkaan ja olisivat näin ollen todella valveutuneita tiedon keräämisessä ja hyödyntämisessä kuljetusyrityksen johtamisessa ja samalla pystyisivät todentamaan toimivansa vastuullisuuden kannalta erinomaisesti. Kultaluokan kuljetusyrityksen olisivat näin ollen yrityksiä, jota todella toimivat esimerkiksi ja edistyksellisesti alan edelläkävijöinä ja näin ollen soveltuisivat kuljetusalan erikoistehtäviin, kuten koulu- ja sote-kuljetuksiin tai esimerkiksi vaarallisten aineiden kuljetuksiin.

Vastuullisuusmallin laatuluokat toisivat vastuullisuusmalliin lisää syvyyttä ja voisivat lisätä vastuullisuuden roolia alan kilpailuvalttina. Samalla luokittelu mahdollistaisi kuljetusyritysten paremman profiloitumisen alan sisällä vastuullisuuden edistämässä. Luokittelun uskotaan myös tukevan tulevaisuudessa entistä avoimempia ja markkinaehtoisempia kuljetusmarkkinoita, joissa kuljetusyritysten profiloituminen ja erikoisosaamisen osoittaminen ja mainostaminen voivat olla menestyksen

avaintekijöitä. Luokittelu voisi myös lisätä alan läpinäkyvyyttä ja mahdollistaisi tilaajien valintojen tarkastelun kuljetuspalveluiden hankinnoissa.

Vastuullisuusmallin uskotaan jo hyvin kattavan kuljetusalan keskeisempien ominaisuuksien ja tarpeiden huomioinnin sekä tavarankuljetus- että henkilökuljetusalalla, mutta alan erityistarpeita vastuullisuusmalli voisi paremmin huomioida. Yksi erityisryhmä on liikkumisrajoitteisten kuljetukset, joita varten vastuullisuusmalliin voitaisiin lisätä juuri näitä kuljetustarpeita erityisesti käsittelevä lisäosa. Lisäosa voisi olla varsinaisesta vastuullisuusmallista erillinen, koska se ei koske yleisellä tasolla kaikkia henkilökuljetusyriytyksiä, mutta se voisi olla saatavilla niille yrityksille, jotka sitä tarvitsevat tai tilaajat sitä palveluntarjoajiltaan velvoittavat.

Liikkumisrajoitteisten huomiointi vastuullisuusmallin lisäosalla voisi tarkoittaa yksityiskohtaisen ohjeistuksen laatimista kuljetettavan nostamiseen, saattamiseen, kiinnittämiseen ja asiakaspalveluun. Lisäksi ohjeistuksessa voitaisiin esitellä erilaisia kaluston teknisiä ratkaisuja ja lisävarusteita, jotka on todettu toimiviksi ja hyviksi käytännössä. Erityistarpeisiin liittyen kuljetusalalla järjestetään myös paljon vapaaehtoista koulutusta ja tämän osaamisen osoittaminen ja parhaiden käytäntöjen jakaminen voisivat vastuullisuusmallin lisäosan avulla saada lisää huomiota ja läpinäkyvyyttä.

7 Yhteenveto

Vastuullisuusmalli on kehitetty holistiseksi tiekuljetusalan vastuullisuutta edistäväksi malliksi ensisijaisesti kuljetusyriytyksille, mutta myös kuljetusten tilaajille. Vastuullisuusmallin käyttö on vapaaehtoista ja ilmaista, mutta vaatii kuljetusyriytykseltä sitoutumista. Kuljetusten tilaajien rooli tiekuljetusalan kehittämisessä on hyvin merkittävä, koska usein tilaajat määrittävät sen, millaisia palveluita kuljetusyriytykset voivat tarjota. Tilaajia kannustetaan tulevaisuudessa panostamaan kuljetuspalveluiden kehittämiseen, koska kuljetusketjut ovat iso ja merkittävä osa itse lopputuotetta tai palvelua. Omaksumalla vastuullisuusmallin tai sen osa-alueita ja kytke-mällä ne omiin hankintamenettelyihin tilaajat huomioivat vastuullisuuden ja täten kehittävät alaa. Vastuullisuusmallin elementtien liittämistä osaksi hankintoja suositellaan, koska sen katsotaan olevan tehokkain keino edistää ja kehittää kuljetusalaa toivottuun suuntaan.

Vastuullisuusmallia on kehitetty vuodesta 2013 alkaen yhteistyössä kuljetusyriytysten ja kuljetusten tilaajien kanssa ja sen koetaan nyt olevan valmis kokeiluja laajempaan käyttöön. Vastuullisuusmalli kattaa nykyisellään ohjeistuksia, toimintamalleja ja tutkimateriaalia tieliikenteen tavara- ja henkilökuljetusyriytyksille sekä kuljetusten tilaajille, minkä uskotaan luovan hyvää tukea kuljetusalan kehittämiselle yhteistyössä kuljetusyriytysten ja tilaajien sekä viranomaistahojen kanssa.

Tiekuljetusalla on juuri käynnissä merkittävä toimintamallien muutos, johon vastuullisuusmallin uskotaan tarjoavan tukea ja työkaluja niin kuljetusyriytyksille kuin myös kuljetusten tilaajille. Vastuullisuusmallissa korostuu tietojen kerääminen ja hyödyntäminen yrityksen johtamisessa ja tulevaisuuteen varautumisessa. Tilaajille järjestelmällinen ja tarkoituksenmukainen kuljetusyriytysten tekemä toiminnan seuranta ja raportointi mahdollistavat hankittujen kuljetuspalveluiden tarkastelun, valvonnan ja kehittämisen.

Tässä loppuraportissa ja raportin liitteessä on kuvattu sitä, miten kuljetusten tilaajat voivat vastuullisuusmallia ja sen sisältöä hyödyntää omassa toiminnassaan. Vastuul-

lisuusmallin hyödyntämistä on peilattu hankintaprosessiin ja sen eri vaiheisiin. Raporttiin ja ohjeistukseen on yritetty koota alalla hyväksi havaittuja käytäntöjä, joihin kunkin tilaajan on kuitenkin suhtauduttava harkiten, koska tässä ohjeistuksessa käsitellään yleisesti kaikkia kuljetuspalveluita niin tieliikenteen henkilö- ja tavarankuljetuksia kuin myös julkista ja yksityistä toimintaa.

8 Lähdeluettelo

- Lahderanta, M. & Laine, P. (2016): Kilpailutettujen bussiliikennesopimusten kannustavuuden kehittäminen, Liikennevirasto & Paikallisliikenneliitto, Saatavissa: http://www.paikallisliikenneliitto.fi/liitteet/PLL_kannustavuus_loppuraportti_310516.pdf.
- Lauhkonen, A. (2016): Vastuullisuuden edistäminen linja-auto- ja taksiyrityksissä, Tampereen teknillinen yliopisto, Saatavissa: <http://dspace.cc.tut.fi/dpub/bitstream/handle/123456789/24254/Lauhkonen.pdf>.
- Lauhkonen, A. & Nykänen, L. (2016): Vastuullisuusmallin kokeiluprojekti Henkilöliikenneryityksissä, Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, Trafin tutkimuksia 13/2016, Saatavissa: http://www.trafi.fi/filebank/a/1465480577/b8db52fa08391e95c5e39329e2441d75/21740-Vastuullisuusmallin_kokeiluprojekti_henkilokuljetusyrityksissa_tutkimusraportti_13_2016.pdf.
- Liikennevirasto (2015): Joukkoliikenteen kilpailutuksia ja markkinoita koskeva tutkimus 2014 – Hyvää joukkoliikennepalvelua kohtuullisin kustannuksin, Liikenneviraston tutkimuksia ja selvityksiä 1/2015. Saatavissa: http://www2.liikennevirasto.fi/julkaisut/pdf8/lts_2015-01_joukkoliikenteen_kilpailutuksia_web.pdf.
- Liimatainen, H., Nykänen, L., Hyytinen, T. & Vasara, J. (2014): Tieliikenteen tavarankuljetusyritysten vastuullisuusmalli – kokeilututkimus, Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, Trafin tutkimuksia 03/2014, Saatavissa: http://www.trafi.fi/filebank/a/1392112085/dd82bbe82db78bd27cc724e2f83bb93b/14193-Trafin_tutkimuksia_03-2014_-_Vastuullisuusmalli.pdf.
- Nykänen, L. & Karhula, K. (2015): Tieliikenteen tavarankuljetusyritysten Vastuullisuusmalli – ohjeistus ja käyttöliittymä, Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, Trafin tutkimuksia 2/2015, Saatavissa: http://www.trafi.fi/filebank/a/1429796849/eada5a8591946805a0fc649a833e1718/17375-Trafin_tutkimuksia_02-2015_-_Vastuullisuusmalli_-_ohjeistus_ja_kayttoliittyma.pdf.
- Nykänen, L., Rantala, J. & Liimatainen, H. (2015): Sustainable and responsible freight transport through public-private collaboration, konferenssi-julkaisu Nordic Logistics Research Network NOFOMA 2015 konferenssiin, Saatavissa: <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2359479/1/NOFOMA%202015%20PCP.pdf>.
- Trafi (2016): Tieliikenteen kuljetusyritysten vastuullisuusmalli, Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, Saatavissa: <http://www.trafi.fi/tieliikenne/ammattiliikenne/vastuullisuusmalli>.

9 Liitteet

9.1 Vastuullisuusmallin tilaajaohjeistus

Liite: Tieliikenteen kuljetusyritysten vastuullisuusmallin ohjeistus kuljetusten tilaajille

Sisällysluettelo

Vastuullisuusmalli kuljetusyrityksille ja kuljetusten tilaajille	2
Vastuullisuusmallin toimintaperiaate ja osa-alueet	3
Yleistä johtamisjärjestelmistä	3
Vastuullisuusmallin elementit.....	3
Vastuullisuusmallin toimintatapa ja sen tarjoamat hyödyt kuljetusten tilaajille	6
Kuljetusyritysten liittyminen vastuullisuusmalliin	11
Vastuullisuusmallin hyödyntäminen kuljetushankinnoissa	13
Esiselvitysvaihe.....	13
Tarjousvaihe – tarjouspyyntö, tarjoukset ja niiden vertailu	15
Sopimusvaihe – sopimus, neuvottelu ja sopimusten jatkaminen.....	18
Vastuullisuusmittarit ja niiden selitykset.....	21
Yhteenveto.....	214
Vastuullisuusmallin lukemistoa	25

Vastuullisuusmalli kuljetusyrityksille ja kuljetusten tilaajille

Vapaaehtoisuuteen perustuva tieliikenteen kuljetusyritysten vastuullisuusmalli on yksi osa Trafin laajempaa tavoitetta kehittää koko liikennejärjestelmän vastuullisuutta. Kehitystä haetaan siten, että liikenteen toimijat toimisivat itse mahdollisimman turvallisesti, ympäristöystävällisesti ja asiakasta mahdollisimman hyvin palvelevasti, viranomaisten tukiessa markkinoiden kehitystä ja määrittäessä vain laajemmat puitteet toiminnalle.

Vastuullisuusmalli määrittelee ne vastuullisen toiminnan osa-alueet, joihin kuljetusyritysten tulisi kiinnittää huomiota. Malli huomioi toiminnan turvallisuus-, laatu- ja ympäristönäkökulmat ja kytkee ne yritysten talouteen korostaen hyväksi havaittuja tieliikenteen kuljetusyritysten käytäntöjä.

Vastuullisuusmalli on kuljetusyrityksille tarkoitettu toiminta- ja johtamismalli, johon on koottu yritysten käyttämiä parhaita käytäntöjä yhdistettynä yleisimpiin laatu-, turvallisuus- ja ympäristöjohtamisen standardien sisältöön. Vastuullisuusmallin avulla kuljetusyrityksiä kannustetaan järjestelmälliseen toimintatapaan, jossa olemassa olevaa tietoa käytetään tehokkaasti yrityksen johtamisen työkaluna. Vastuullisuusmallia voivat hyödyntää kaiken kokoiset kuljetusyritykset sekä kuljetusyrityksien asiakkaat ja muut sidosryhmät.

Kuljetusyritys voi halutessaan ilmoittautua vastuullisuusmallin käyttäjäksi. Mikäli yritys täyttää Trafin asettamat vastuullisuusmallin liittymisen edellytykset yritykselle myönnetään Trafin vastuullisuustodistus ja yritys liitetään vastuullisuusmalliyritykseksi. Vastuullisuusmallin toimintamallin mukaisen säännöllisen seurannan avulla kuljetusyritys voi tunnistaa toimintansa kehitystarpeita ja hyödyntää näin vastuullisuusmallia oman toimintansa kehittämisessä. Järjestelmällisellä toiminnalla sekä aktiivisen seurannan avulla, kokoamalla keskeiset vastuullisuusmittarit ns. vastuullisuusraporttiin, kuljetusyritys voi todentaa vastuullisuuteen liittyviä näkökulmia organisaation ulkopuolisille tahoille.

Kuljetusten tilaajan vastuu ja rooli on tiekuljetusten vastuullisuuden ja tehokkuuden kehittämisen kannalta on todella merkittävä. Kuljetusten tilaajan kannalta onkin tärkeää ulottaa vastuullisuusajattelu oman toiminnan lisäksi myös kuljetuksiin ja koko alihankintaketjuun. Tilaaja voi hyödyntää vastuullisuusmallia kuljetusyritysten kehityksen seurannassa, kuljetussopimuksia laadittaessa ja kuljetusten kilpailutuksia sekä tilaaja-toimittaja-vuoropuhelun välineenä.

Vastuullinen toiminta ja aktiivinen kommunikointi koko kuljetusketjun läpi hyödyttävät sekä kuljetusyritystä että kuljetusten tilaajaa monella eri tavalla. Tavoitteellinen ja suunnitelmallinen toiminta on täsmällistä, tehokasta, ennakoitavaa ja taloudellista. Kun asioihin on varauduttu etukäteen, vahinkojen määrät todennäköisesti vähenevät ja poikkeamatilanteissa tiedetään miten toimia. Vastuullinen toiminta on yritykselle myös imagotekijä, joka viestii yrityksen arvoista ja vaikuttaa maineeseen.

Tämä aineisto tarjoaa kuljetusten tilaajille ohjeita ja neuvoja, miten he voivat omassa toiminnassaan hyödyntää tiekuljetusten vastuullisuusmallia ja täten tehostaa ja kehittää toimintaansa. Vastuullisuusmallin käyttö on vapaaehtoista, mutta suositeltavaa. Toivomme, että aineistosta löytyy uusia hyödyllisiä näkökulmia ja ajatuksia vastuullisen toiminnan kehittämiseen.

Vastuullisuusmallin toimintaperiaate ja osa-alueet

Vastuullisuusmalli on tieliikenteen kuljetusyrityksille tarkoitettu johtamis- ja menettelytapamalli. Sen tavoitteena on tukea systemaattista ja kannattavaa yritystoimintaa sekä edistää ammattiliikenteen turvallisuuskulttuuria ja ympäristön kannalta vastuullista toimintatapaa.

Yleistä johtamisjärjestelmistä

Johtamisjärjestelmät ovat kokonaisvaltaisia yrityksen eri toimintojen hallintaan ja yhteensovittamiseen tarkoitettuja johdon työvälineitä, joiden avulla organisaation toimintaan soveltuvat käytännöt viedään kiinteäksi osaksi päivittäisiä toimintoja. Yksi tunnetuimmista johtamisjärjestelmistä on ISO9001-laadunhallintajärjestelmä, jota lukuisissa tieliikenteen kuljetusyrityksissäkin sovelletaan.

Johtamisjärjestelmän pääelementit luovat raamit niille asioille, joita yrityksen tulee toiminnissaan huomioida. Näiden elementtien vieminen käytännön tasolle kunkin organisaation omiin toimintoihin soveltuvassa muodossa mahdollistaa kokonaisvaltaisen johtamisen, ennakoinnin ja toiminnan sujuvuuden muuttuvassa ympäristössä ja erilaisissa olosuhteissa. Työntekijöille johtamisjärjestelmän olemassaolo näkyy selkeinä toimintaohjeina, hyvänä tiedonkulkuna ja toiminnan sujuvuutena kaikessa arkipäivän toiminnassa ja erilaisissa häiriötilanteissa.

Johtamisjärjestelmien avulla organisaatiot varmistavat oman toimintansa asianmukaisuutta ja kehittävät toimintaa päivittäisen sujuvuuden ja turvallisuuden varmistamiseksi. Johtamisjärjestelmää käyttävä yritys kykenee myös osoittamaan oman organisaation ulkopuolelle oman toimintansa jatkuvaa määrätietoista hallintaa.

Liikennejärjestelmän muissa liikennemuodoissa kuin tieliikenteessä on jo pitkään ollut käytössä turvallisuusjohtamisjärjestelmät osana yritysten arkipäiväistä toimintaa ja toimintojen jatkuvaa kehittämistä. Tiekuljetusalalla Suomessa toimii runsaasti pieniä ja keskikokoisia kuljetusyrityksiä, joille Trafin tarjoama vastuullisuusmalli pyrkii tarjoamaan riittävät työkalut ja tukitoimet yksinkertaistetun ja käytännönläheisen johtamisjärjestelmän tehokkaaseen käyttöön.

Vastuullisuusmallin elementit

Vastuullisuusmalli sisältää turvallisuus-, ympäristö- ja laadunhallintajärjestelmien yhteiset peruselementit, jotka on tuotu kuljetusyrityksen arkeen soveltuvaan muotoon. Mallin määrittelemät vastuullisen toiminnan edellytykset on kuvattu seuraavassa taulukossa:

Vastuullisuusmallin elementti
Taloudellinen toimintakyky
Johdon sitoutuminen vastuullisuuteen
Vastuut määritelty turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioiden osalta
Tavoitteet asetettu turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioille
Riskienhallinta
Osaamisen hallinta
Kaluston vaatimustenmukaisuus, kunto ja huolto
Poikkeamatilanneohjeistus- ja raportointi, hätätilanneohje
Järjestelmällinen tiedon keruu ja analysointi
Säännöllinen yhteenveto turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioista
Vastuullisuuden jatkuva kehittäminen

Vastuullisuusmallin sisältämät peruselementit määrittävät ne vastuullisen toiminnan osa-alueet, joihin yrityksen vähintään tulee kiinnittää huomiota toiminnassaan.

Laadun, ympäristöasioiden ja turvallisuuden hallinta johtamisjärjestelmän keinoin sisältävät periaatteiltaan samanlaisia toimintoja. Vastuullisuusmalli sisältää turvallisuus-, ympäristö- ja laadunhallintajärjestelmien yhteiset peruselementit, jotka on kytketty yritysten talouteen ja joiden avulla kuljetusyritys voi hallita ja kehittää omaa vastuullista toimintaansa. **Yrityksen vakaa talous** on vastuullisen toiminnan keskeinen edellytys. Epävarma talous voi johtaa vastuullisista toimintatavoista tinkimiseen. Toisaalta vastuulliset toimintatavat tukevat yrityksen taloutta erityisesti pitkällä aikavälillä.

Vastuullisen toimintamallin ensimmäinen edellytys on yrityksen **ylimmän johdon pää-tös** sitoutumisesta mallin käyttöönottoon. Kun organisaation ylin johto on päättänyt vastuullisuusmallin tai muun johtamisjärjestelmän käyttöönotosta, johto sitoutuu ja mahdollistaa toimintamallin rakentamisen, jalkauttamisen ja jatkuvan kehittämisen varmistamalla siihen tarvittavat resurssit. Resurssien tarve riippuu organisaation koosta ja toiminnan luonteesta. Johto osoittaa sitoutumista vastuullisuuden kehittämiseen hyväksymällä säännöllisesti tarkasteltavat **vastuullisuuteen liittyvät tavoitteet** ja varmistamalla päätöksenteossa, että organisaatiolla on edellytykset päästä asetettuihin tavoitteisiin.

Riskienhallinnalla yritys varmistaa, että sen toiminnalle vaaraa aiheuttavat tekijät on tunnistettu ja vaarojen hallitsemiseksi ja vahinkojen estämiseksi on määritelty omaan toimintaan parhaiten soveltuvat keinot. Tehokkaalla riskienhallinnalla monet kuljetusyrityksille tutut haasteet ja ongelmat voidaan ehkäistä.

Oikeanlaisella **osaamisella** varmistetaan toiminnan jatkuvuus, sujuvuus ja laatu normaalissa arjessa ja erilaisissa hätätilanteissa. Riskienhallinnan ja osaamistarpeiden säännöllinen tarkastelu mahdollistaa myös vastuullisuuteen liittyvän osaamisen ylläpitämisen ja kehittämisen, mikä näkyy helposti yrityksestä ulospäin kun henkilöstön jo-

kainen jäsen toimii jatkuvasti vastuullisen toimintamallin mukaisia toimintatapoja noudattaen.

Olemassa olevaa tietoa ja informaatiota käyttämällä sekä **järjestelmällisellä tiedon keräämisellä** yritys voi havaita muutoksia, kehittämiskohteita ja vahvuuksia omassa toiminnassaan. Pitkäjänteinen seuranta mahdollistaa myös vastuullisen toiminnan vaikutusten seurannan kokonaisuutena.

Toimiva ja luotettava kuljetuskalusto on tehokkaan kuljetustoiminnan mahdollistaja ja edellytys ja siksi kuljetusyritysten tulee seurata **kaluston kuntoa ja toimivuutta**. Ennakointi ja toimintatavat nopeaan reagointiin erilaisten puutteiden ilmaantuessa sujuvoittavat päivittäistä toimintaa ja varmistavat, että asiakkaalle tuotettava kuljetuspalvelu voidaan aina suorittaa sovitulla tavalla annettua laatulupausta noudattaen.

Ennakoiva ja suunnitelmallinen toiminta parantaa myös **energiatehokkuutta ja täten myös ympäristövastuullisuutta**, jolloin yrityksen on mahdollista säästää mm. polttoainekustannuksissa, joka on kuljetusyrityksissä merkittävä kuluerä. Polttoaineen kulutuksen pienentyessä vähenevät myös ympäristölle haitalliset päästöt. Huolellisella kuljetusten suunnittelulla sekä ennakoivalla ja taloudellisella ajotavalla on myönteisiä vaikutuksia sekä energiatehokkuuteen että turvallisuuteen, mutta ennen kaikkea myös yritysten talouteen.

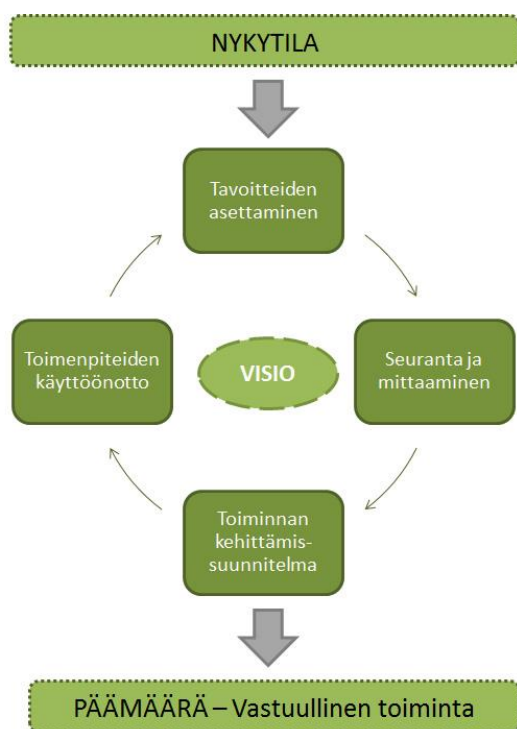
Se, miten yritys kutakin osa-aluetta käytännössä toiminnassaan toteuttaa, jää yrityksen itsensä ja sopimuskumppanin valittavaksi sen mukaan, millainen toimintapa organisaatioon ja sen toimintaan parhaiten soveltuu. Vastuullisia toimintatapoja valitessa kannattaa huomioida vastuullisuuden eri osa-alueiden kytkeytyminen toisiinsa. Erityisesti oman toiminnan vaarojen tunnistamisvaiheesta saatu tieto on merkittävää muiden toimintatapojen rakentamisessa, jotta toimenpiteet ja yhtenäiset toimintaohjeet voidaan kohdentaa tehokkaasti oikeisiin asioihin.

Toimitusketjujen ja täten myös tiekuljetusten vastuullisuuden kehittämisen kannalta on kuitenkin huomioitava kuljetuksia tilaavien toimijoiden vastuu ja rooli. Tilaajien rooli kehityksen käynnistäjänä ja edistäjänä on keskeinen ja ilman tilaajien halukkuutta ja aktiivisuutta tiekuljetusalan on vaikea kehittyä sisältäpäin, koska enenemissä määrin tilaajat kuljetussopimuksissaan ja -hankinnoissaan määrittävät ja velvoittavat kuljetusyrityksiltä haluamiaan toimia ja laatulupauksia.

Vastuullisuusmallin toimintatapa ja sen tarjoamat hyödyt kuljetusten tilaajille

Tämä ohjeistus tarjoaa yleiskuvauksen tiekuljetusalan vastuullisen toimintatavan kehittämisestä ja ohjeistuksen kuljetusten tilaajille, miten he voivat hyödyntää vastuullisuusmallia omissa kuljetussopimuksissaan ja -hankinnoissaan.

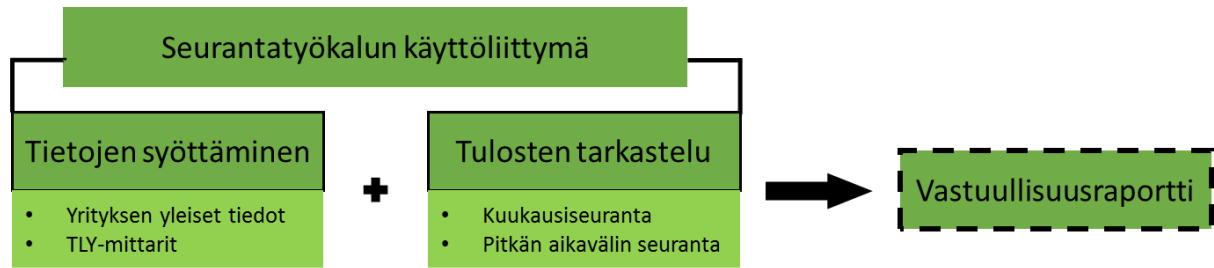
Vastuullisen toiminnan edellytyksenä ja lähtökohtana on järjestelmällinen tiedonkeruu sekä tiedon hyödyntäminen riskien, kehityssuuntien ja -tarpeiden tunnistamiseen. Vastuullisen yritystoiminnan ja sen kehittämisen tulisin olla jatkuva prosessi, jossa asetettun vision pohjalta toimintaa kehitetään pitkäjänteisesti kohti tavoitteita. Vastuullisuusmallin mukaista toimintamallia havainnollistaa seuraava kaaviokuva.

<kuva vastuullisuusmallin toimintaperiaate>

Tiedonkeruu on välttämätöntä yritykselle itselleen toiminnan seuraamiseksi ja jatkuvan kehityksen turvaamiseksi. Samaa tietoa voidaan hyödyntää myös todennettaessa vastuullisuutta yrityksen ulkopuolisille tahoille. Tiedonkeruun lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota myös tietojen tallennukseen, säilytykseen ja arkistointiin, jotta toiminnan raportointitietojen alkuperä ja todenmukaisuus voidaan tarvittaessa osoittaa.

Tietoperustaisen johtamis- ja toimintamallin varmistamiseksi keskeinen osa vastuullisuusmallia on kuljetusyrityksen vastuullisuuden seuranta varten kehitetty mittaristo ja tiedonkeruutyökalu. Kuljetusyrityksille kehitetty Excel-pohjainen seurantatyökalu on tarkoitettu vaihtoehtoiseksi ratkaisuksi ja erityisesti niille yrityksille, joilla ei ole käytössään omia järjestelmiä systemaattiseen tiedonkeruuseen ja -raportointiin. Vastuullisuusmalliin kehitetyn seurantatyökalun mittaristo on selitetty tämän ohjeistuksen lopussa. Seurantatyökalun toimintaperiaate on kuvattu seuraavassa kaaviokuvassa.

<kuva vastuullisuusmallin seurantatyökalun toimintaperiaatteesta>

Mittariston ja säännöllisen tiedon keruun avulla yritys voi seurata toimintansa kehittymistä, tunnistaa kehittämiskohteita ja hyödyntää näin vastuullisuusmallia sisäisen toiminnan kehittämisessä, mutta samalla kerätty tieto mahdollistaa kuljetuspalveluiden seurannan ja raportoinnin tilaajille.

Keskeiset vastuullisuusmittarit kootaan ns. vastuullisuusraporttiin, jonka avulla kuljetusyritys voi todentaa vastuullisuuteen liittyviä näkökulmia organisaation ulkopuolisille tahoille, kuten tilaajille. Vastuullisuusraporttiin on koottu erityisesti niitä mittareita ja yritystietoja, jotka ovat erityisen tärkeitä vastuullisten tiekuljetusten kannalta ja joita tilaajien tulisi seurata. Esimerkit tavara- ja henkilökuljetusten vastuullisuusraporteista on esitetty seuraavilla sivuilla. Vastuullisuusmallin mukaisen vastuullisuusraportin on tarkoitus olla tiivis yhteenveto kuljetustoiminnasta ja se sisältää kuljetusten tilaajien kannalta keskeiset asiat:

- kuljetusyrityksen käytössä olevat turvallisuus-, laatu- ja ympäristöstandardit
- kuuluminen Tilaa javastuu.fi-palveluun
- kaluston huoltosuunnitelman tai -sopimuksen tila
- koulutussuunnitelman ja -rekisterin tila
- luettelo olemassa olevista, kuljetusten turvallisuutta, ympäristöystävällisyyttä ja laatua koskevista ohjeista
- poikkeama- ja läheltä piti -tilanteiden raportointi
- keskeisten turvallisuus- laatu-, ympäristö- ja kalusto-asioita kuvaavien vastuullisuusmittareiden keskiarvo tarkasteluvuoden aikana

HUOM! Kuljetusyritys ja tilaajaorganisaatiot voivat hyödyntää olemassa olevia käytäntöjään ja tietojärjestelmiään vastuullisuusraporttiin tarvittavien tietojen keruussa ja sen luomisessa. Vastuullisuusraportin on tarkoitus toimia esimerkkinä, niille yrityksille, joilla ei ole olemassa olevia käytäntöjä järjestelmälliseen toiminnan seurantaan ja yhteenve-ttoon.

Varsinaisen vastuullisuusraportin lisäksi vastuullisuusmallin seurantatyökaluun on val-miiksi lisätty täydentävien mittarien raportointilomake, johon voidaan kaikista seuranta-työkalun mittareista vapaasti valita dokumentoitavaksi halutut mittarit. Vastuullisuusra-portin todentaa oikeaksi kuljetusyrityksen allekirjoitusoikeuden omaava henkilö.

Seurantatyökalun ja vastuullisuusraportin lisäksi vastuullisuusmalliin on luotu myös useita vastuullista tiekuljetustoimintaa tukevia esimerkkilomakkeita – ja ohjeistuksia, jotka on tarkoitettu kuljetusyrityksille esimerkeiksi ja malleiksi niistä kuljetustoiminnan dokumentointitavoista, joita vastuullisuusmallissa kuljetusyrityksiltä odotetaan. Esi-merkkilomakkeet ja ohjeistukset ovat listattuna alla ja kaikki materiaali on saatavissa Trafin vastuullisuusmallin internetsivuilta.

Vastuullisuusmallin esimerkkilomakkeet ja -ohjeistukset:

- Ajo- ja lepoaikasäädösinfo
- Ajoonlähtötarkastusohje
- Asiakaspalaute

- Euro-päästöluokkainfo
- Hätätilanneohje
- Kaluston huoltosuunnitelma
- Kuljettajan hyvinvointi
- Perehdyttäminen
- Poikkeamaraportointi
- Riskienhallinta
- Tiedottamisen muistilista

Tilaajan näkökulmasta vastuullisuusmalli tarjoaa kuljetusyrityksiltä lupauksen panostaa vastuulliseen tiekuljetukseen ja valmiuden dokumentoida sekä raportoida sopimusten mukaan omasta toiminnastaan. Vastuullisuusmalliyritykseksi päästäkseen kuljetusyritys täyttää vastuullisuusmallin liityntäsopimuksen mukaiset vastuullisuusmallin minimikriteerit ja on sitoutunut todentamaan Trafille vaaditut dokumentit omasta toiminnastaan kysyttäessä. Tällä sitoumuksella vastuullisuusmalli tarjoaa tilaajille toiminta- ja laatulupauksen siitä, että kuljetusyritys toimii vastuullisesti ja omaa riittävät valmiudet ja resurssit vastuullisen kuljetustoiminnan harjoittamiseen ja sen kehittämiseen.

Vastuullisen toiminnan takeen lisäksi vastuullisuusmallin mukainen toimintamalli ohjeistaa ja kannustaa kuljetusyrityksiä tieto- ja dataperusteiseen järjestelmälliseen toimintamalliin, jota kuljetusten tilaajat voivat hyödyntää omissa arviointi- ja seurantamalleissaan. Tilaajat voivat myös hyödyntää vastuullisuusmallia ja sen sisältöä tietolähteenä hyvistä käytännöistä ja omaksua niistä omatoimisesti osia omien käytäntöjensä tehostamiseksi ja kehittämiseksi. Vastuullisuusmallin tarjoamia hyötyjä kuljetushankintojen eri vaiheissa on selitetty seuraavassa luvussa tarkemmin.

Vastuullisuusraportti

Yrityksen nimi

Yrityksen Y-tunnus

Yrityksen osoite

Turvallisuus-, laatu- ja ympäristöstandardit

Yrityksen käytössä olevat standardit

Tilaajavastuu.fi -jäsen *kyllä/ei*

24.11.2016

		Päivitetty
Toimintamallit ja ohjeistukset	Kaluston huoltosuunnitelma tai -sopimus	_____
	Kuljettajien koulutussuunnitelma	_____
	Kuljettajien koulutusrekisteri	_____
	Riskikartoitus	_____
	Toiminta hätätilanteissa	_____
	Ajoonlähtötarkastusohje	_____
	Poikkeama- ja läheltä piti -tilanteiden raportointi	_____
	Ohjeistus poikkeamatilanteiden varalle	_____
	Vastuullisuusmittarit	Vuoden keskiarvo
Turvallisuus	Henkilövahinkoon johtaneet liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Onnettomuuden aiheuttajana (kpl/kk)	_____
	Asiakkaalle tapahtuneet tapaturmat (kpl/kk)	_____
Laatu	Muut tapaturmat (kpl/kk)	_____
	Tekniset vahingot (kpl/kk)	_____
	Ajo- ja lepoaikarikkomukset (kpl/kk)	_____
Ympäristö	Liikenne rikkomukset (kpl/kk)	_____
	Asiakaspalaute	_____
	Täsmällisyys (% toimituksista aikataulussa)	_____
	CO ₂ -päästöt (tonnia)	_____
	Energiankulutus per matkustaja (kWh/matkustaja)	_____
	Kaluston EURO-luokkien keskiarvo	_____
	Keskikulutus diesel (l/100km)	_____

	1-4	5-8	9-16	17-22	
Kalusto (lkm matkustajapaik kojen mukaan)	23-37	38-51	52-66	67-	Kalusto (lkm) <u>kalustoa yhteensä</u>

Varustelu (täytetään erikseen):

_____

_____

_____

Allekirjoitus ja nimenselvennös

Paikka ja aika _____

<kuva henkilökuljetusten vastuullisuusraportti>

Vastuullisuusraportti		24.11.2016
Yrityksen nimi		
Yrityksen Y-tunnus		
Yrityksen osoite		
Turvallisuus-, laatu- ja ympäristöstandardit		
Yrityksen käytössä olevat standardit		
Tilaajavastuu.fi -jäsen kyllä/ei		
Toimintamallit ja ohjeistukset		Päivitetty
	Kaluston hultosuunnitelma tai -sopimus	_____
	Kuljettajien koulutussuunnitelma	_____
	Kuljettajien koulutusrekisteri	_____
	Riskikartoitus	_____
	Toiminta hätätilanteissa	_____
	Ajoonlähtötarkastus	_____
	Poikkeama- ja läheltä piti -tilanteiden raportointi	_____
	Ohjeistus poikkeamatilanteiden varalle	_____
	Vastuullisuusmittarit	vuoden keskiarvo
Turvallisuus	Henkilövahinkoon johtaneet liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Liikenneonnettomuudet (kpl/kk)	_____
	Onnettomuuden aiheuttajana (kpl/kk)	_____
Laatu	Tavarankäsittelyssä tapahtuneet ja muut tapaturmat (kpl/kk)	_____
	Tekniset vahingot (kpl/kk)	_____
	Ajo- ja lepoaikarikkomukset (kpl/kk)	_____
	Liikennenerikkomukset (kpl/kk)	_____
	Kuljetusvahinkoja (% toimituksista vahingoittuneita)	_____
Ympäristö	Kuljetusten täsmällisyys (% toimituksista aikataulussa)	_____
	CO ₂ -päästöt (tonnia)	_____
	Energiatohokkuus (kWh/tkm)	_____
	Kaluston EURO-luokkien keskiarvo	_____
	Keskikulutus (l/100km)	_____
Lisätietoja (täytetään erikseen):		
_____		
_____		
_____		
Allekirjoitus ja nimenselvennös		
_____		
Paikka ja aika		
_____		

<kuva tavarakuljetusten vastuullisuusraportti>

Kuljetusyritysten liittyminen vastuullisuusmalliin

Tilaajan näkökulmasta vastuullisuusmalli tarjoaa kuljetusyrityksiltä osoituksen panostamisesta vastuulliseen tiekuljetustoimintaan.

Kuljetusyritys voi liittyä vastuullisuusmalliin, kun se täyttää vastuullisuusmalliin liittymiselle asetetut osa-aluekohtaiset edellytykset ja sitoutuu todentamaan ne Trafille pyydettäessä. Trafi tarkistaa edellytysten toteutumisen, kun yritys pyrkii vastuullisuusmalliin. Trafi ei luovuta kuljetusyritysten tietoja eteenpäin.

Trafi myöntää Kuljetusyrityksen vastuullisuustodistuksen kuljetusyritykselle, joka täyttää vastuullisuusmalliin liittymisen edellytykset. Luettelo vastuullisuusmalliin liittyneistä yrityksistä on nähtävillä Trafin verkkosivuilla www.trafi.fi/vastuullisuusmalli.

Kun kuljetusyrityksellä on todistus ja se on vastuullisten kuljetusyritysten luettelossa, tilaaja tietää, että Trafi on arvioinut vähimmäisedellytysten toteutumisen jokaisen vastuullisuusmallin elementin osalta. Ja näin ollen kuljetusyrityksellä on valmiudet ja edellytykset toimia vastuullisen toimintamallin mukaisesti.

Trafi tarkastaa liittymisvaiheessa ja valvoo vastuullisuusmallin edellytysten toteutumista, mutta **tilaajan tulee edelleen seurata kuljetusyritysten vastuullisuutta omien tavoitteidensa ja toimintaperiaatteidensa mukaisesti**. Tilaaja ja kuljetusyritys sopivat keskenään kuljetussopimukseen liittyvästä raportoinnista ja muusta vuoropuhelusta. Vastuullisuusmallin mukainen toimintamalli ohjeistaa ja kannustaa kuljetusyrityksiä tieto- ja dataperusteiseen järjestelmälliseen toimintamalliin, jota kuljetusten tilaajat voivat hyödyntää omissa arviointi- ja seurantamalleissaan.

Vastuullisuusmalliin sitoutuminen uudistetaan määrävälein. **Vastuullisuusmallin liittymisen edellytykset** on määritetty niin, että ne kattavat tiekuljetusalan keskeisimmät turvallisuus-, laatu, ja ympäristöasiat yhdessä yrityksen talouden kanssa. Vastuullisuusmallin liittymisen minimikriteerit on esitetty seuraavassa taulukossa.

Vastuullisuusmallin elementti	Liittymisen edellytys
Taloudellinen toimintakyky	- Yrityksen omavaraisuusaste on suurempi kuin 15 % viimeksi päättyneellä tilikaudella - Yrityksen nettotulos on vähintään 1% liikevaihdosta viimeksi päättyneellä tilikaudella - Yrityksellä ei ole rekisteröityä voimassaolevaa maksuhäiriömerkintää
Johdon sitoutuminen vastuullisuuteen	Yrityksen toiminta täyttää vastuullisuusmallin ja sen osa-alueiden edellytykset. Yritys sitoutuu vastuullisuuteen sekä osoittamaan vastuullisuusmallin edellytysten toteutumisen Trafilille.
Vastuut määritelty turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioiden osalta	Yrityksessä on nimetty vastuuhenkilöt turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioille. Vastuuhenkilöitä on oltava vähintään yksi.
Tavoitteet asetettu turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioille	Yritys on määritellyt vähintään kolme toimintansa kannalta merkittävää turvallisuustavoitetta, vähintään kolme toimintansa kannalta merkittävää ympäristötavoitetta sekä vähintään kolme toimintansa kannalta merkittävää laadunedistämistavoitetta. Vähintään yhden ympäristötavoitteen tulee tähdätä energiatehokkuuden parantamiseen. Tavoitteille tulee määritellä aikataulu, seurantatapa sekä vastuuhenkilö.
Riskienhallinta	Yritys on tunnistanut vähintään neljä toimintansa kannalta keskeistä riskiä ja näiden riskien hallitsemiseksi on tehty suunnitelma. Riskienhallintasuunnitelmasta tulee käydä ilmi vähintään tunnistetut riskit, toimet riskien hallitsemiseksi, aikataulut toimenpiteille sekä toimenpiteistä vastaavat henkilöt.
Osaamisen hallinta	Yrityksellä on sen tarpeisiin räätälöity koulutusrekisteri ja koulutussuunnitelma. Koulutusrekisteristä käy ilmi vähintään toteutuneet koulutukset ja perehdytykset todistuksineen. Koulutussuunnitelma sisältää vähintään pakollisen ammattipätevyyskoulutuksen, kuljettajakohtaisen aikataulun ja koulutuksien toteutumisesta vastaavan vastuuhenkilön.
Kaluston vaatimustenmukaisuus, kunto ja huolto	Yrityksen kalusto on liikennekelpoinen. Yrityksellä on koko kalustosta määräaikaishuolto-suunnitelma tai vaihtoehtoisesti huoltosopimus kalustolle tai sen osalle. Yritys on nimennyt vastuuhenkilön kaluston liikennekelpoisuudelle ja huoltojen toteutumiselle.
Poikkeamatilanneohjeistus- ja raportointi, hätätilanneohje	Yritys on tunnistanut vähintään kaksi sen toiminnan kannalta merkittävää poikkeamatilannetta ja lisäksi sillä on suunnitelma ja ohjeet poikkeamatilanteista selviämiseksi.
Järjestelmällinen tiedon keruu ja analysointi	Yritys seuraa vähintään seuraavia mittareita: - kaikki liikenneonnettomuudet ja -vahingot - kuormalle tai matkustajille sattuneet vahingot - kaikki ajoneuvojen tekniset vahingot (esim. rengasrikot) - polttoaineen kulutus.
Säännöllinen yhteenveto turvallisuus-, ympäristö- ja laatuasioista	Yritys seuraa asettamiensa tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista vähintään vuositasolla. Yritys tekee yhteenvedon, josta ilmenee vähintään seuraavat tiedot: - kaikki liikenneonnettomuudet ja -vahingot, kuormalle tai matkustajille sattuneet vahingot, ajoneuvojen tekniset vahingot, polttoaineen kulutus - asetetut turvallisuus-, ympäristö- ja laatuavoitteet sekä niiden aikataulut, toteutumistilanne ja vastuuhenkilöt - määritellyt turvallisuus-, ympäristö- ja laatuvoimenpiteet sekä niiden aikataulut, toteutumistilanteet ja vastuuhenkilöt - tunnistetut toiminnan keskeisimmät riskit sekä riskienhallintasuunnitelman vastuuhenkilö - yritysjohdon arvio suoriutumisesta ja jatkokehitystarpeista.
Vastuullisuuden jatkuva kehittäminen	Turvallisuus Yritykselle on määritelty vähintään kaksi turvallisuutta edistävää toimenpidettä. Toimenpiteiden toteutumiselle on määritetty seurantatapa, aikataulu sekä vähintään yksi vastuuhenkilö. Ympäristö Yritykselle on määritelty vähintään kaksi toimenpidettä, joilla se toteuttaa ympäristövastuullisuutta. Vähintään yksi toimenpiteistä on kuljetustoiminnan energiatehokkuutta parantava toimenpide. Toimenpiteiden toteutumiselle on määritetty seurantatapa, aikataulu sekä vähintään yksi vastuuhenkilö. Laatu Yritykselle on määritelty vähintään kaksi toimenpidettä, joilla se edistää toiminnan laatua. Toimenpiteiden toteutumiselle on määritetty seurantatapa, aikataulu sekä vähintään yksi vastuuhenkilö. Sosiaalinen vastuu Yritykselle on määritelty vähintään yksi toimenpide, jolla se huomioi sosiaalisen vastuun sen toiminnan kannalta keskeisen ihmisryhmän, yhteisön tai muun tahon osalta. Toimenpide voi sisältyä aiempiin turvallisuus-, ympäristö- tai laatuvoimenpiteisiin tai se voidaan määritellä erikseen.

Minimikriteereillä pyritään takaamaan, että kuljetusyrityksellä on riittävät valmiudet ja edellytykset toimia vastuullisesti. Tämän varmistamiseksi vastuullisuusmalliyritysten on kyettävä seuraamaan vähintään seuraavia vastuullisuuden kuljetustoiminnan mittareita:

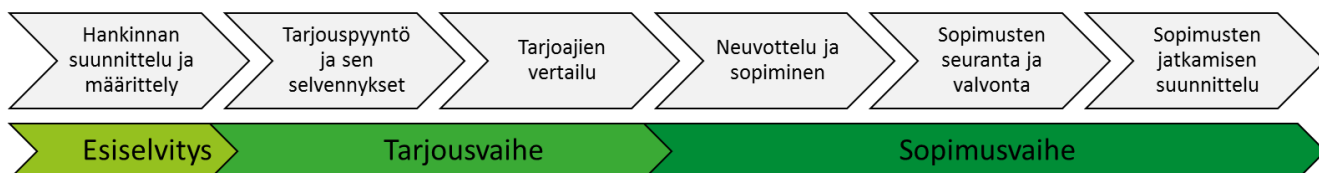
- kaikki liikenneonnettomuudet ja vahingot
- kuormalle/matkustajalle sattuneet vahingot
- kaikki tekniset vahingot, esim. rengasrikot
- polttoaineen kulutus

Lisäksi kuljetusyrityksen johdon sitoumuksella kuljetusyritys lupautuu seuraamaan asettamia tavoitteita vähintään vuositason ja tekee toiminnastaan säännöllisen yhteenvedon, josta ilmenee vähintään seuraavat tiedot:

- onnettomuudet, kuormalle/matkustajille sattuneet vahingot, tekniset vahingot, polttoaineenkulutus
- asetetut turvallisuus-, ympäristö- ja laatutavoitteet sekä niiden aikataulut, toteutumistilanne ja vastuuhenkilöt
- määritellyt turvallisuus-, ympäristö- ja laatutoimenpiteet sekä niiden aikataulut, toteutumistilanteet ja vastuuhenkilöt
- tunnistetut toiminnan keskeisimmät riskit sekä riskienhallintasuunnitelman vastuuhenkilö
- yritysjohdon arvio suoriutumisesta ja jatkokehitystarpeista

Vastuullisuusmallin hyödyntäminen kuljetushankinnoissa

Tiekuljetusalan hankintoja voidaan yleisellä tasolla tarkastella seuraavan kaaviokuvan mukaan, huolimatta siitä, onko kyseessä julkinen hankinta vai yksityisen sektorin hankinta. Tämä ohjeistus vastuullisuusmallin hyödyntämisestä kuljetusten hankinnassa on luotu niin, että se soveltuu sekä julkisen että yksityisen sektorin hankintoihin.

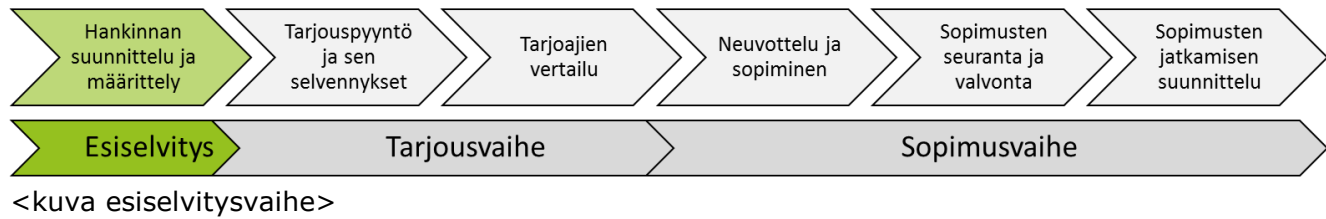
<kuva hankintaprosessi>

Hankintaprosessin eri vaiheissa tilaajia kannustetaan mahdollisimman aktiiviseen vuoropuheluun kuljetusyritysten kanssa, jotta hankittava toimintamalli olisi molempien osapuolien kannalta mahdollisimman tehokas ja taloudellisesti kannattava, mahdollistaen samalla tiekuljetusalan vastuullisen toimintatavan noudattamisen ja kehittämisen. **Ilman yhteistä tavoitetta ja aktiivista yhteistyötä tämä tavoite jää usein saavuttamatta.** Seuraavissa kappaleissa esitetään, miten kuljetusten tilaajat voivat hyödyntää vastuullisuusmalli hankintojen eri vaiheissa.

Esiselvitysvaihe

Jokaisen hankinnan tulisi alkaa tarvelähtöisesti. Tarve voi ilmetä joko toimijan sisäisen kehittämisen kautta tai ulkoisena tarpeena. Tarpeen ilmetessä toimijan tulisi tehdä havaitulle tarpeelle tarvekartoitus, jonka avulla toimijan tulisi saada selvyys tarpeen merkittävyydestä ja vaikuttavuudesta. Tarpeen osoittautuessa merkittäväksi ja toimenpitei-

tä vaativaksi, tulee toimijan aloittaa hankinnan suunnittelu ja määrittely, jota tässä ohjeistuksessa kutsutaan esiselvitysvaiheeksi.

Esiselvitysvaiheen tarkoituksena on muodostaa riittävän hyvä kuva tarpeesta ja sen ratkaisusta, jotta havaittu tarve voidaan ratkaista resurssi- ja kustannustehokkaasti. Onnistuneen ja hyvän hankinnan perustana on harkittu ja huolella tehty esiselvitysvaihe, jossa huomioidaan olemassa olevat resurssit ja tarjolla olevat vaihtoehdot. Esiselvitysvaiheessa korostuu toimijan asiantuntemus, toimialan ymmärtäminen sekä toimialan kehityksen seuranta. Tiekuljetusalan kehityksen viedessä toimintaa entistä enemmän markkinaehtoiseksi, perinteiset toimintatavat tulevat muuttumaan ja erilaisia toimintamalleja tulee alalle useita. Samalla myös kuljetuspalveluiden tarjonta voi vaihdella merkittävästi toimialueen ja ajankohdan mukaan. Kaikki tämä asettaa kuljetusten tilaajille entistä enemmän vastuuta jo esiselvitysvaiheessa. **Jos toimijalla ei ole kokemusta hankinnan edellytyksistä on suositeltavaa käyttää olemassa olevia hankintapalveluja.**

Esiselvitysvaiheessa määritellään tarkasti, mitä ollaan hankkimassa ja mihin tarkoitukseen. Vastuullisuusmallin mukaista seuranta ja toiminnan raportointia voidaan myös hyödyntää tarpeen määrittämisessä, jos toimijalla on esimerkiksi aikaisemmista kuljetuspalveluistaan kyseiseen tarpeeseen rinnastettavia vastuullisuusraportteja käytettävissään ja näin ollen tietoa kuljetuspalveluiden toteutumisesta.

Määrittelyn lisäksi toimijan tulee myös oman osaamisensa lisäksi huomioida ja mahdollistaa toimijalle tuntemattomat ulkoiset ratkaisut, joita toimialan eri sidosryhmät voivat tarjota. Eli sellaiset ratkaisut, joita alalla on jo testattu ja havaittu toimiviksi, mutta eivät vielä ole levinneet yleiseen käyttöön. Määrittelyn tekemiseksi esiselvitysvaiheen tukimateriaalina kuljetusten tilaajat voivat hyödyntää Trafin teettämiä selvityksiä Suomen tiekuljetusmarkkinoista, niiden nykytilasta ja kehityksestä, jotka ovat saatavissa Trafin internetsivuilta. Tilaa- jia kannustetaan myös perehtymään vastuullisuusmallin kehityshankkeiden loppuraportteihin, joissa tiekuljetusalan hyviä vastuullisuusmallin mukaisia käytäntöjä on koottu yhteen.

Esiselvitysvaiheessa tilaajia kannustetaan olemaan vuoropuhelussa myös kuljetusyritysten kanssa esimerkiksi tietopyyntöjen muodossa. **Esiselvitysvaiheessa käyty vuoropuhelu alueen kuljetusyritysten tai yleisesti vastuullisuusmalliyritysten kanssa voi ehkäistä monia hankintaprosessin seuraavissa vaiheissa ilmeneviä ongelmia tai puutteita.** Vuoropuhelun avulla myös voidaan varmistaa, että kuljetusyritykset osaavat varautua tulevaan hankintaan ja huomioida tämän omassa toiminnassaan. Eri osapuolten osallistaminen jo hankinnan alkuvaiheessa on usein myös havaittu kokonaisuuden kannalta hyväksi toimintatavaksi. Onnistuneen kuljetusketjun varmistamiseksi kaikkien kuljetusketjun osakokonaisuuksien on toimittava saumattomasti ja tehokkaasti yhteen.

Mitä paremmin hankinta on suunniteltu ja valmisteltu, sitä paremmat mahdollisuudet toimijalla on onnistuneeseen hankintaan.

Tarjousvaihe – tarjouspyyntö, tarjoukset ja niiden vertailu

Hankintavaihe voidaan aloittaa, kun kuljetuspalveluiden tilaaja on saanut riittävän selvyyden kuljetusmarkkinoiden ja alan toimijoiden nykytilasta, ja on käytettävissä olevien resurssien ja saatavilla olevan tiedon avulla onnistunut määrittelemään ja suunnittelemaan tulevan hankintansa sisällön ja reunaehdot. Tarjouspyynnön reunaehto mini-mivaatimuksena on se, että hankittava kuljetuspalvelu voidaan toteuttaa lain puitteissa noudattaen esimerkiksi alalle säädettyjä ajo- ja lepoaikasäädöksiä. Varsinainen tarjousvaihe alkaa esiselvitysvaiheen aikana muodostuneen käsityksen avulla tarjouspyynnön laatimisella.

Tarjouspyyntöä laadittaessa kuljetuspalveluiden tilaajan tulee huomioida olemassa olevat lait ja säädökset liittyen kuljetuspalveluihin ja niiden hankkimiseen. Lisätietoa sääntelystä löytyy muun muassa tämän ohjeistuksen lopussa luetellusta lukemistosta. Tarjouspyynnön tulee olla selkeä ja helposti tulkittavissa. Tarjouspyynnöstä tulee ilmetä ainakin seuraavat asiat:

- Kuvaus siitä, mitä ollaan hankkimassa
- Mille ajanjaksolle hankinta on suunniteltu
- Sopimuskauden kesto ja mahdolliset optiot
- Hankittavan kuljetuspalvelun laajuus, määrä ja kalusto
- Mitkä lähtötasokriteerit palvelulle asetetaan

Muistilista autonkuljettajan ajo- ja lepoajoista

Autonkuljettajien ajo- ja lepoajoja koskevat määräykset ovat yhdenmukaisia koko Euroopan Unionissa ja Euroopan talousalueella (ETA). Määräysten tarkoituksena on vähentää autonkuljettajien väsymyksestä ja viireystilangoelmista aiheutuvia liikenneturvallisuuteen kohdistuvia riskejä. Lailla säädetty ajo- ja lepoaikasäännökset koskevat eräin poikkeuksin kuorma- ja linja-auton kuljettajia. Valvonta kohdistuu suomalaisiin ja ulkomaalaisiin ajoneuvoihin ja niiden kuljettajiin.

Asetusta sovelletaan maanteiden:

- Henkilöliikenteeseen, jossa käytettävät ajoneuvot on rakennettu tai pysyvästi mukautettu yli yhdeksän henkilön kuljettamiseen, kuljettaja mukaan luettuna, ja tarkoitettu tällaiseen käyttöön. Asetus ei koske säännöllisessä henkilöliikenteessä käytettäviä ajoneuvoja, kun kyseisen liikennereitin pituus on enintään 50 kilometriä. Toisin sanoen asetusta ei koske linja-autojen paikallisliikennettä.

- Tavaraaliikenteeseen, jossa ajoneuvon suurin sallittu massa, mahdollinen perävaunu tai puoliperävaunu mukaan luettuna, on yli 3,5 tonnia.

- Kuljetusreitit tulee suunnitella niin, että ajo- ja lepoaikasäädöksiä voidaan noudattaa.
- Tilaajavastuulaki velvoittaa tilaajaa varmistamaan, että sopimuslupaan täyttää omalta osaltaan lakisääteiset velvoitteensa. <http://www.tem.fi/tyo/tyolainsaadanto/tilaajavastuu>

Tiivistettynä ajo- ja lepoajat ovat seuraavat:

- Vuorokautinen ajoaika on enintään 9 tuntia
  - o voidaan enintään kahdesti viikon aikana pidentää enintään 10 tuntiin
- Viikoittainen ajoaika on enintään 56 tuntia
  - o kahden peräkkäisen viikon aikana kertynyt yhteenlaskettu ajoaika enintään 90 tuntia
- 4,5 tunnin ajon jälkeen pidettävä vähintään 45 minuutin yhtäjaksoinen tauko
  - o voidaan korvata vähintään 15 minuuttia kestävällä tauolla, jota seuraa vähintään 30 minuutin tauko, jälkimmäinen tauko sijoitettava siten, että yhteenlaskettu ajoaika ei ylitä 4,5 tuntia ennen toisen osan alkamista
- Vuorokausilepoa tulee olla vähintään 11 tuntia ja työohjelmoinnissa (ajoaika, muu työaika, odotusaika ja tauot yhteensä) enintään 13 tuntia.
- Vuorokausilevon voi kahden viikoittaisen lepoajan välillä lyhentää kolme kertaa 9 tuntiin; työohjelmoinnissa lepoa voi olla enintään 15 tuntia.
- Yhtenäistä viikkolepoa on oltava vähintään 45 tuntia, ja sen on alettava viimeistään kuuden 24 tunnin jakson kuluttua edellisen viikoittaisen lepoajan päättymisestä.
- Kahden peräkkäisen viikon aikana on pidettävä vähintään kaksi säännöllistä viikoittaista lepoa, tai yksi säännöllinen viikoittainen lepoaika ja yksi lyhennetty vähintään 24 tunnin pituinen viikoittainen lepoaika; vähennys on kuitenkin korvattava vastaavalla yhtäjaksoisella vapaa-ajalla ennen kyseistä viikkoa seuraavan kolmannen viikon loppua.
- On huomioitava myös, että aika, jonka kuljettaja on käyttänyt asetuksen soveltamisalaan kuuluvien ajoneuvojen kuljettamiseen (esimerkiksi henkilöauto) asetuksen soveltamisalaan kuuluvan ajoneuvon luo tai luota, kun se ei ole kuljettajan kotona eikä hänen säännöllisenä asemapaikkanaan olevassa työnantajan toimipisteessä, on laskettava "muuksi työksi".

Kansallisissa lainsäädännöissä ja valvonassa sovelletaan EU:n sosiaalilainsäädännön yhdenmukaistamisesta annettua asetusta (EY) nro 561/2006 ja tieliikenteen valvontalaitteista annettua EU:n asetusta (ETY) nro 3821/85.

- Ajo- ja lepoaika-asetus 561/2006
  - o <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006R0561:FI:HTML>
- Asetus tieliikenteen valvontalaitteista (ETY) nro 3821/85
  - o <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1985R3821:20100111:FI:PDF>
- Direktiivi 2002/15/EY maantieliikenteen liikkuvissa tehtävissä toimivien henkilöiden työajan järjestämisestä:
  - o <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/fin/ALL/?uri=CELEX:32002L0015>
- Työaikalaki 9.8.1996/605
  - o <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960605>
- Laki yritysajokuljettajien työajasta tieliikenteessä
  - o <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130349>

<Kuva tiekuljetusten ajo- ja lepoaikasäädösinfosta>

Selkeän ja yksiselitteisen tarjouspyynnön etuna on tulevien tarjousten vertailtavuus ja palveluntarjoajien työn helpottaminen tarjousten laatimisessa. Toimialan kehittämisen kannalta tilaajia kuitenkin kannustetaan mahdollistamaan innovatiiviset ja uudet ratkaisut tarjouksissa. Nämä voidaan huomioida ja mahdollistaa esimerkiksi käyttämällä innovaatiot ja uudet ratkaisut, kuten vaihtoehtoiset polttoaineet tai uudenlaiset toimintamallit, huomioivaa pisteytystä tarjousten arvioinnissa. Jos hinnan lisäksi käytetään muita tekijöitä tarjousten arvioinnissa, tulee se tarjouspyynnön yhteydessä selvästi ilmoittaa.

Kuljetuspalveluiden tilaajien rooli kuljetussektorin kehittymisen kannalta on keskeinen. Toimialan kehityksen ja toiminnan kokonaisuuden kannalta tilaajia kannustetaan pe-rehtymään vastuullisuusmallin eri osa-alueisiin ja elementteihin, jotka ovat listattuna aikaisemmin tässä ohjeessa. **Vastuullisuusmallin elementtien, kuten tavoitteellisuuden, osaamisen, riskienhallinnan, seurannan ja raportoinnin kytkeminen tarjouksiin on ensisijaisen tärkeää tulevaisuuden vastuullisen tiekuljetusalan kannalta.** Laatutekijöiden sekä ympäristö- ja turvallisuusasioiden kytkeminen osaksi tarjouksia esimerkiksi tarjousten laatupisteytysten avulla on varmin keino tilaajalle saada haluamiaan vastuullisen toimintatavan mukaisia kuljetuspalveluita.

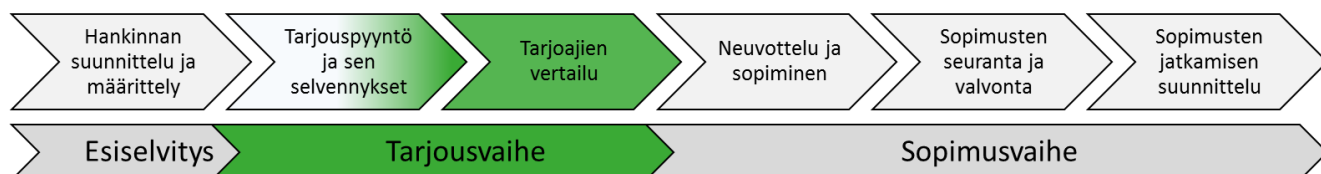
Kaikessa liiketoiminnassa trendinä on tiedon ja datan roolin kasvu päätöksenteossa ja toiminnan seuraamisessa. Erilaiset raportointijärjestelmät ovat jo arkipäivää myös kuljetusalalla, mutta moniulotteiset kuljetuspalveluiden alihankintaketjut usein aiheuttavat haasteita tiedonkululle ja raportoinnille. Tämän vuoksi kuljetuspalveluiden tilaajien tulisi kannustaa kuljetuspalveluiden tarjoajia järjestelmälliseen ja yhtenevään tiedonkeruuseen ja raportointiin, koska yhtenevyyden puuttuessa toimintaa sekoittaa erilaiset ja eri sisältöiset raportit. **Vastuullisuusmallin mukainen toimintatapa antaa hyvän lähtökohdan tilaajien ja kuljetusyritysten väliseen vuorovaikutukseen ja tiedonvaihtoon.**

Tarjousvaiheessa ja viimeistään sopimusvaiheessa tilaajan ja palveluntarjoajan on hyvä yhdessä selvittää, miten ja mistä asioista kuljetuspalvelussa tullaan raportoimaan ja mitä asioita palvelun toteutumisessa seurataan. Hankittavan kuljetuspalvelun toteutuksen kannalta seuranta- ja raportointiasiat olisi hyvä myös huomioida tarjouspyynnössä, koska valmiudet raportointiin ja seurantaan saattavat vaihdella merkittävästi tiekuljetusalalla. **Seuranta varten vastuullisuusmalliin on kehitetty kuljetusyrityksille useita esimerkkilomakkeita ja raportointimalleja, joita myös tilaajat voivat käyttää esimerkkinä ja tukimateriaalina tarjouspyyntöjen tekemisessä.** Esimerkkilomakkeet ja ohjeistukset ovat saatavilla vastuullisuusmallin internetsivuilta.

Kuljetuspalveluiden tilaajat voivat tarjouspyynnöissään hyödyntää vastuullisuusmallia ja sen sisältöä tietolähteenä ja kannustamalla tai velvoittamalla yrityksiä liittymään vastuullisuusmalliin. Liityntäpalvelun kautta vastuullisuusmalli toimii myös vastuullisen toimintatavan takeena, koska yritykset sitoutuvat todentamaan Trafille, että täyttävät vastuullisuusmallin minimikriteerit. Tarjouspyyntöihin tämä voidaan sisällyttää esimerkiksi huomioimalla vastuullisuusmallijäsenyys tai vastuullisuusmallin osa-alueiden toteutuminen pisteyttämisessä tarjousten arvioinnin yhteydessä. Kuljetusyritysten kannustaminen vastuulliseen ja kestäväan kehityksen mukaiseen toimintaan hankinnoissa on varmasti kuljetusalaa houkutteleva hankintamalli ja samalla se mahdollistaa vastuullisten edelläkävijöiden ja innovatiivisten yrityksen erottumisen markkinoilla.

Tilaajilla on tietysti myös mahdollisuus velvoittaa yrityksiä liittymään vastuullisuusmalliin asettamalla vastuullisuusmalli tai sen osa-alueet tarjoajien soveltuvuusvaatimuksiksi. Velvoitettaessa vastuullisuusmallijäsenyyttä tilaajien on kuitenkin huomioitava, että sopimusten seuranta ja valvonta ovat edelleen tilaajan vastuulla. Tilaajan on myös varmistettava, että vastuullisuusmalliin on liittynyt riittävä määrä kuljetusyrityksiä, jotta hankintaan voidaan saada riittävästi tarjouksia.

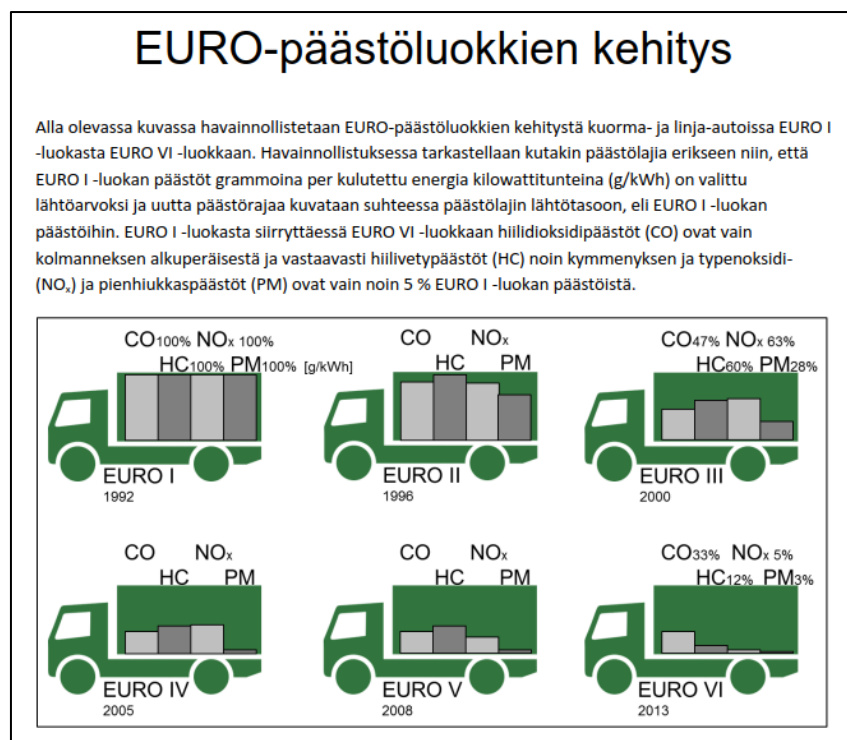
Tilaajat voivat hyödyntää vastuullisuusmallia myös omatoimisesti, koska vastuullisuusmallin materiaalit ovat ilmaiseksi ja avoimesti saatavilla Trafin internetsivuilta. Omatoimisesti tilaajat voivat siis poimia vastuullisuusmallin sisällöstä ja osa-alueista ne asiat omiin hankintakäytäntöihinsä, jotka tilaajan kannalta ovat merkittävimpiä tai eivät kuulu tilaajan ydinosaamisalueisiin, kuten esimerkiksi tiekuljetusten turvallisuuteen keskityvät toimenpiteet ja seurantamittarit.

<kuva tarjousvaiheesta>

Kuljetuspalveluita hankittaessa tilaajan on huomioitava, että kuljetuspalveluiden lopullinen hinta on monen osatekijän muodostama. **Laadukkaiden ja mahdollisimman hyvin loppukäyttäjiä palvelevan kuljetuspalvelun kannalta tilaajien tulee sisäistää, mistä tekijöistä tarjottu hinta muodostuu ja mikä on riittävä hintataso tarjouksiin.** Hintatason tulisi olla sellainen, että kuljetuspalvelu voidaan rehellisesti toteuttaa, niin että turvallisuus-, laatu- ja ympäristöasioissa ei jouduta liikaa karsimaan, vaan palvelu voidaan toteuttaa hyviä ja vastuullisia käytäntöjä noudattaen. Hinnan lisäksi tarjouspyynnöissä tulee huomioida myös muut vastuullisen tiekuljetustoiminnan peruselementit: turvallisuus, laatu ja ympäristö.

Esimerkiksi turvallisuus-, laatu- ja ympäristöasioiden (TLY-tekijät) kehittämisessä ja huomioimisessa tilaajat voivat toimia edistäjänä. Huomioimalla TLY-tekijät ja liittämällä ne osaksi tarjouspyyntöä kuljetusyritysten vastuullisuutta tuetaan ja kannustetaan. Usein näin myös voidaan mahdollistaa kuljetusyritysten kestävä kehitys ja yhteiskuntavastuullisuuden mukainen toiminta. **Tilaajan arvostaessa vähäpäästöistä kalustoa, taloudellista ajotapaa ja aktiivista polttoaineenseurantaa hankittavassa kuljetuspalvelussa voidaan saada aikaan merkittäviäkin säästöjä ympäristövaikutuksissa, jotka usein ovat rinnakkaisia myös taloudellisten säästöjen kanssa.**

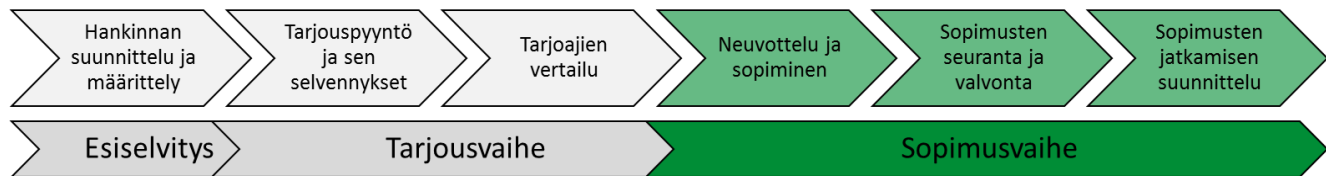
<kuva EURO-päästöluokista>

Pääsääntöisesti tarjouspyyntöön saatujen tarjousten vertailu on sitä helpompaa, mitä huolellisemmin ja selkeämmin tarjouspyyntö on onnistuttu laatimaan. Tarjouspyyntöön saadut tarjoukset, joita tulisi saada enemmän kuin yksi, tulee pystyä arvottamaan tarjouspyynnön mukaisten arviointikriteerien avulla niin, että **kokonaisedullisesti kannattavin tarjous tulee valituksi.** Jos tarjousten vertailussa ja arvioinnissa ei hinnan lisäksi käytetä muita arviointi kriteerejä, on selvää, että kuljetuspalveluiden tarjoaja ei voi täysivaltaisesti esittää ja toteuttaa omaa osaamistaan ja tarjontaansa. **Näin ollen**

kuljetuspalveluiden tilaajan rooli itse lopullisen kuljetuspalvelun tuottamisessa ja toteutuksessa on hyvin merkittävä.

Sopimusvaihe – sopimus, neuvottelu ja sopimusten jatkaminen

Tarjousvaiheen jälkeen hankinnoissa siirrytään sopimusvaiheeseen. Sopimusvaiheeseen kuuluu sopimusneuvottelut, sopimuskauden seuranta ja mahdollisten jatkosopimusten suunnittelu.

<kuva sopimusvaiheesta>

Tarjouspyyntöajan umpeuduttua ja mahdollisten tarjousten täydennyspyyntöjen jälkeen toimijan tulee tarjouspyynnössä esitettyjen arviointikriteerien avulla valita kokonaisuudessaan kannattavin tarjous, jonka jättäjän kanssa neuvotellaan kuljetuspalvelun toteutuksesta ja siihen liittyvästä sopimuksesta. Sopimusneuvotteluissa kuljetuspalvelun tilaajan ja tarjoajan tulee tarkkaan määrittää haluttu toimintamalli, sen seuranta ja raportointi, jolla hankittava kuljetuspalvelu tullaan tulevaisuudessa toteuttamaan. Toiminnan kehittämisen kannalta kuljetusalalla on koettu hyväksi myös erilaisten sanktio ja bonus –mallien hyödyntäminen, joista sopimusneuvotteluissa olisi hyvä myös sopia. Esimerkiksi harkittu ja järjestelmällinen asiakaspalautteen kerääminen voi tuottaa hyvää ja hyödyllistä tietoa toiminnan kehittämiseen. Vastuullisuusmalliin on luotu kuvan mukainen asiakaspalautelomake henkilökuljetuksiin ja vastaavanlainen on saatavilla Trafin internetsivuilta myös tavarakuljetuksiin.

Asiakaspalautelomake	
Matkustuspäivämäärä _____	Linja _____ (jos tiedossa)
Kellonaika _____	Kuljettaja _____ (jos tiedossa)
Matkan aloituspaikka _____	
Matkan päätepaikka _____	
Matkan tarkoitus _____ (esim. loma, asointi tai työ)	
Palvelun laatu (1-4, jossa 4 erinomainen)	
Aikataulussa pysyminen _____	
Hinta _____	
Hintalaatusuhde _____	
Matkustusmukavuus _____	
Tiedottaminen _____	
Kuljettajan toiminta (1-4, jossa 4 erinomainen)	
Ajotapa _____	
Asiakaspalvelu _____	
Ajoneuvokalusto (1-4, jossa 4 erinomainen)	
Informaatiolaitteet _____ (esim. linja- ja pysäköintytiedot)	
Istuimet _____	
Jalkatilat _____	
Lisävarusteet ja viihdelaitteet _____ (esim. wifi, latauspistoke...)	
Saniteettitilat _____	
Siisteys sisällä _____	
Siisteys ulkoapäin _____	
Tavaratilat sisällä _____	
Turvavyöt _____	
Muu palaute	
Kokonaisarvosana (1-4, jossa 4 erinomainen)	
Palauteen antajan nimi ja yhteystiedot _____ (vapaaehtoinen)	

<kuva henkilökuljetusten asiakaspalautelomakkeesta>

Tilaajan kannalta on ensisijaisen tärkeää, että hankittava kuljetuspalvelu täyttää toteutuksessaan ne turvallisuus-, laatu- ja ympäristökriteerit, jotka kuljetuspalvelulle tarjouspyyntövaiheessa ja sopimuksessa on asetettu. Käytännössä tämä tarkoittaa tarvetta toiminnan seurannalle, johon kuuluu toiminnan mittaaminen ja valvonta. Seurannan aktiivisuus ja tarkkuus tulee suhteuttaa aina käytettävissä oleviin resursseihin ja seurannan tarpeeseen.

Vastuullisuusmalliyritykseksi liittyessään kuljetusyritys sitoutuu seuraamaan ja tarvittaessa raportoimaan Trafille vähintään seuraavia asioita: kaikki liikenneonnettomuudet ja -vahingot, kuormalle/matkustajille sattuneet vahingot, kaikki ajoneuvojen tekniset vahingot (esim. rengasrikot) ja polttoaineenkulutus. **Edellä mainittujen mittarien seurannan lisäksi kuljetuspalveluiden tilaajia kannustetaan aktiivisempaan seurantaan esimerkiksi hyödyntämällä vastuullisuusraportin mukaista seurantaa,** jonka seurantaväli hankitun kuljetuspalvelun laajuuden mukaan voi vaihdella kvartaali- tai puolivuotiskatsauksesta vuosikatsauksiin tai sopimuskausikatsauksiin. Vastuullisuusraporttiin on koottu olennaisimmat vastuullisen tiekuljetusalan mittarit, joilla voidaan valvoa kuljetuspalvelun tuottamista. **HUOM! Trafi ei kerää vastuullisuusmalliyrityksiltä kaikkea tätä tietoa, vaan vastuullisuusraportti on luotu esimerkiksi keskeisistä seurattavista mittareista tilaajien ja kuljetusyritysten väliseen vuorovaikutukseen.**

Sopimuksessa on suositeltavaa sopia myös toimintatavoista ja toimintaohjeista mahdollisissa hätä- ja poikkeustilanteissa. Vastuullisuusmallin materiaaleihin on luotu esimerkiksi hätä- ja poikkeamatilanneohjeistukset sekä niiden raportointimallit, joita tilaajat voivat ilmaiseksi hyödyntää omissa sopimuksissaan.

Hätätilanneohje tien päällä oleville kuljettajille

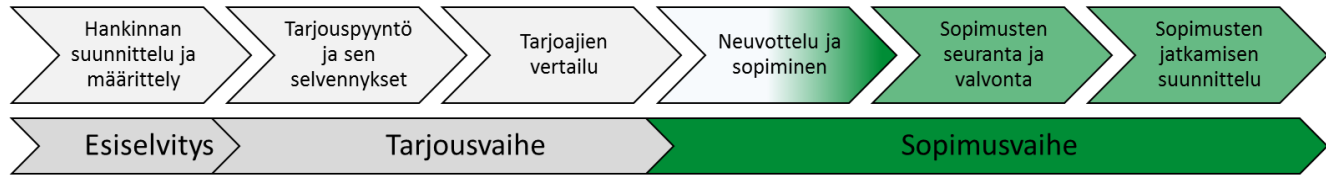
Onnettomuustilanteeseen tien päällä joutuessasi toimi seuraavasti (HUOM! Järjestys on ohjeellinen, sillä tilanteen luonne vaikuttaa parhaimpaan toimintajärjestykseen):

- Pysäytä ajoneuvosi turvalliseen kohtaan ja mikäli tilanne sallii
  - Kytke seisontajarru
  - Katkaise virta ajoneuvosta
  - Kytke hätävilkut
  - Pue varoitusliivi
- Pelasta itsesi ja matkustajat ulos ajoneuvosta, mutta toimi rauhallisesti varoen muuta liikennettä (älä ryntää sokkona ulos liikenteen sekaan)
  - Ohjeista matkustajat turvallisesti katsomaasi paikkaan
- Tee ilmoitus hätäkeskukselle (112)
- Selvitä loukkaantuneiden lukumäärä ja pelasta heidät välittömästä vaarasta
- Estä lisäonnettomuudet silloin kun se on itsellesi turvallista
  - Sammuta pienet palon alut
  - Varoita muuta liikennettä tapahtumapaikasta
  - Poista tai eristä esimerkiksi putoamiseen, sähköiskuun tai muuhun sellaiseen johtaneet vaaratekijät
- Opasta tai järjestä opastus ja esteetön pääsy pelastusyksikölle kohteeseen
- Poistu itse ja neuvo muita poistumaan onnettomuuspaikan läheisyydestä ja seuraa pelastushenkilöstön ohjeita
- Ilmoita tapahtuneesta omalle esimiehellesi/työnantajallesi/yhteyshenkilöllesi
- Ohjeista matkustajia jatkotoimenpiteiden osalta
- Laadi tapahtuneesta kirjallinen raportti

Yhteyshenkilön puhelinnumero: _____

<kuva henkilökuljetusten hätätilanneohjeesta>

Turvallisen ja laadukkaan kuljetuspalvelun varmistamiseksi kuljetusyrityksen ja kuljetuspalvelun tilaajan on suositeltavaa sopimuksen yhteydessä sopia sopimuksen mukaisesta kuljetuskalustosta ja sen huollosta sekä kuljettajista ja heidän osaamisestaan ja perehdyttämisestä työtehtäviin liittyen. Vastuullisuusmallissa nämä on huomioitu luomalla Trafin internetsivuilta avoimesti saatavat esimerkkilomakkeet muun muassa ajoonlähtötarkastukseen, kaluston huoltosuunnitelmaan ja kuljettajien perehdytykseen.

<kuva sopimusten seuranta ja valvonta>

Niin kuljetusyritysten kuin kuljetusten tilaajienkin kannalta aktiivinen ja järjestelmällinen toiminnan seuranta on hyvin suositeltavaa, koska se mahdollistaa toiminnan valvonnan, toiminnan kehityksen arvioinnin ja sopimuksen mukaisen toiminnan oikeudellisuuden osoittamisen. Seurannassa on kuitenkin huomioitava olemassa olevat resurssit ja toimijoiden valmiudet seurantaan sekä ennen kaikkea seurantatietojen hyödynnettävyys. Sopimuskauden aikainen seuranta on usein myös ainoa keino tehokkaasti valvoa ja arvioida kuljetuspalvelun toteutumista ja sen mahdollista jatkokehitystä.

Vastuullisuusmallin kehitetty seurantatyökalu on tarkoitettu ensisijaisesti kuljetusyrityksille, mutta myös kuljetusten tilaajat voivat hyödyntää sitä sisällyttämällä seurantatyökalun mittareita omiin kuljetuspalvelusopimuksiinsa. **Seurantatyökalun mukaisella kuljetusten seurannalla on mahdollisuus kerätä tarkkaa tietoa kuljetustoiminnasta, mutta samalla kerättävää tietoa voidaan hyödyntää toimintaympäristön kehittämisen seurannassa.** Seurantatyökalusta on myös suoraan tulostettavissa vastuullisuusraportti sekä sen vapaamuotoinen lisäsivu, jolla kuljetusyritys voi tilaajalle raportoida kuljetuspalvelusta.

Esimerkiksi tieto kuljetussuoritteista, matkustajamääristä, ajokilometreistä, päästöistä ja ongelmatilanteista voi merkittävästi helpottaa tilaajaa seuraavan hankinnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Samalla kuljetusyritys ja tilaaja voivat seurantatietojen avulla tarkastella toiminnan vahvuuksia ja haasteita ja täten kehittää omaa toimintaansa ja toteuttaa vastuullisuusmallin mukaista toimintamallia jatkuvan kehityksen periaatteella.

Vastuullisuusmittarit ja niiden selitykset

Tarkastelemalla erilaisia yritystoimintaa kuvaavia mittareita, yrityksen johto voi tunnistaa riskejä, kehitystrendejä ja -tarpeita sekä kehittää niiden pohjalta yrityksensä toimintaa.

Vastuullisuusmalliin on pyritty valitsemaan tiekuljetussektorin kannalta merkittävimmät mittarit, joilla toimintaa pystytään tehokkaasti seuraamaan ja kehittämään. Mallin mittareiden soveltuvuus kuitenkin vaihtelee suoritealakohtaisesti ja yrityksen tuleekin itse arvioida, mitkä mallin mittareista ovat yrityksen toiminnassa merkittävimmät.

Vastuullisuusmallin mittarit on jaettu seitsemään osa-alueeseen:

- volyymi
- turvallisuus
- ympäristö
- laatu
- henkilöstö
- kalusto
- yrityksen omat mittarit

Volyymi

Liikevaihto

Euroina yrityksen liikevaihto, eli myyntituottojen summa ilman arvonlisäveroa.

Liikennesuorite

Kilometreinä mitattuna ajettujen kilometrien määrä.

Liikennesuorite dieselillä

Prosentuaalinen osuus liikennesuoritteesta, joka on ajettu dieselillä.

Kuljetusmäärä

Tonneina mitattuna kuljetetun tavarankokonaismäärä.

Kuljetussuorite

Kuljetetun tonnimäärän ja kuljetusreittien pituuden tulo (tonnit x reittien pituus kilometreinä).

Huom! Tyhjänäajossa kuljetussuorite on nolla.

Matkustajamäärä

Kuljetusten kyydissä olleiden matkustajien lukumäärä.

Matkustussuorite

Kuljetetun matkustajien ja kuljettujen kilometrien tulo (matkustajamäärä x reitin pituus kilometreinä). Huom! Tyhjänäajossa matkustussuorite on nolla.

Polttoaineenkulutus

Litroina mitattuna polttoaineen kokonaiskulutus.

Turvallisuus

Liikenneonnettomuudet

Kaikkien liikenneonnettomuuksien lukumäärä, joista on aiheutunut ainakin omaisuusvahinkoja.

Liikenneonnettomuudet, jossa onnettomuuden aiheuttajana

Kaikkien liikenneonnettomuuksien lukumäärä, joissa kuljetusyrityksen edustaja on ollut onnettomuuden aiheuttajana.

Henkilövahinkoon johtaneet

Henkilövahinkoihin johtaneiden

liikenneonnettomuudet

liikenneonnettomuuksien lukumäärä.

Liikenneonnettomuudet, joista on aiheutunut vain omaisuusvahinkoja Asiakkaalle tapahtuneet tapaturmat

Kaikkien liikenneonnettomuuksien lukumäärä, joista on aiheutunut vain omaisuusvahinkoja.

Tavarankäsittelyssä tapahtuneet ja muut tapaturmat

Asiakkaalle tapahtuneiden tapaturmien lukumäärä, jotka ovat sattuneet kuljetuksen yhteydessä.

Muut tapaturmat

Ajoajan ulkopuolella sattuneiden tapaturmien lukumäärä.

Ajoajan ulkopuolella sattuneiden tapaturmien lukumäärä.

Läheltä piti -tilanteet

Niiden normaalista poikkeavien tilanteiden lukumäärät, mitkä olivat lähellä aiheuttamaan onnettomuuden.

<i>Ilkivaltatapaukset</i>	Yrityksen omaisuuteen kohdistuneiden ulkopuolisten aiheuttamien ilkivaltatapauksen lukumäärä.
<i>Väkivaltatapaukset</i>	Yrityksen henkilökuntaan kohdistuneiden ulkopuolisten aiheuttamien väkivaltatapauksen lukumäärä.
<i>Tekniset vahingot</i>	Kaikkien teknisten vahinkojen lukumäärä.
<i>Rengasrikot</i>	Rengasrikkojen lukumäärä.
<i>Renkaan vaihdot</i>	Rengassarjojen vaihtojen lukumäärä.
<i>Tuulilasin rikkoutumiset</i>	Tuulilasin rikkoutumisten lukumäärä.
<i>Kaluston kk- tai määräaikaishuollot</i>	Kaluston kuukausi- ja/tai määräaikaishuoltojen lukumäärä.
<i>Viivästyneet kk- tai määräaikaishuollot</i>	Huoltovälistä viivästyneiden kuukausi- ja/tai määräaikaishuoltojen lukumäärä.
<i>Ajoonlähtötarkastukset</i>	Prosentteina ilmoitettuna toteutuneiden ajoonlähtötarkastusten osuus kaikista lähdöistä.
Ympäristö	
<i>Kaluston EURO-luokkien keskiarvo</i>	Ajoneuvokaluston EURO-luokkien keskiarvo.
<i>Polttoaineen Keskikulutus</i>	Kaluston polttoaineenkulutus mitattuna litraa per 100 kilometriä (l/100km).
<i>Keskikulutus diesel</i>	Kaluston dieselin kulutus mitattuna litraa per 100 kilometriä (l/100km).
<i>Keskikulutus bensa</i>	Kaluston bensa kulutus mitattuna litraa per 100 kilometriä (l/100km).
<i>Energiankulutus per matkustaja</i>	Kulutetun energiamäärä jaettuna matkustajien kokonaismäärällä (kWh/matkustaja). Huom! Huom! 1l dieseliä vastaa 10,1 kWh ja 1l bensiiniä 8,56 kWh.
<i>Energiatehokkuus</i>	Kuljetus- tai matkustussuorite tonni- tai henkilökilometreinä (tkm tai hlö-km) per kuljettamiseen vaaditun energian määrä kilowattitunteina (kWh) Huom! 1l dieseliä vastaa 10,1 kWh.
<i>CO₂-päästöt tonneina</i>	Kulutetun polttoaineen muodostaman hiilidioksidin määrä tonneina. Palaessaan 1l dieseliä muodostaa noin 2,66 kilogrammaa hiilidioksidia.
Laatu	
<i>Täsmällisyys</i>	Aikataulussa pysyneiden toimitusten osuus prosentteina kaikista toimituksista huomioiden sopimuksissa määritetyt aikaikkunat.
<i>Odotusaika tilattaessa</i>	Asiakkaan odottama aika kuljetuksen tilauksen yhteydessä minuutteina.
<i>Liikenneerikkomukset</i>	Huomautukseen, sakkoihin tai muihin tuomioihin johtaneiden liikenneerikkomusten (pl. ajo- ja lepoaikarikkomukset) lukumäärä.
<i>Ajo- ja lepoaikarikkomukset</i>	Huomautukseen, sakkoihin tai muihin tuomioihin johtaneiden ajo- ja lepoaikarikkomusten lukumäärä.
<i>Kuljetusvahingot</i>	Kuljetusvahinkojen osuus prosentteina kaikista kuljetuksista.
<i>Saniteettitilojen tyhjennys</i>	Ajoneuvon saniteettitilojen säiliön tyhjennysten lukumäärä.
<i>Hukkuneet matkatavarat</i>	Matkan aikana hukkuneiden matkatavaroiden lukumäärä.
<i>Normaalin kuljetuksen korvaavat kuljetukset</i>	Ennalta sovitun kuljetuksen korvaavien kuljetusten lukumäärä.
<i>Asiakaspalaute</i>	Asiakkaiden antamien arvioiden keskiarvo. Yrityksen oman mittariston mukaan.

Henkilöstö

*Henkilöstön koulutukset pl.
ammattipätevyyskoulutukset*

Sairauspoissaolot

Yli 11 tunnin työpäivät

Ajotapa

Kalusto

Kaluston kokoluokat

Yrityksen omat mittarit

Oma mittari 1-7

Yrityksen työntekijöiden direktiivikoulutusten lisäksi tehtävien koulutusten lukumäärä päivinä suhteessa työntekijöiden lukumäärään.

Yrityksen henkilöstön sairauspoissaolojen lukumäärä suhteutettuna esimerkiksi työntekijöiden lukumäärään.

Yrityksen työntekijöiden yli 11 tuntia kestäneiden työpäivien lukumäärä.

Yrityksellä mahdollisesti käytössä olevan ajotavan seuranta -järjestelmän ilmoittama kuljettajien ajotavan keskiarvo.

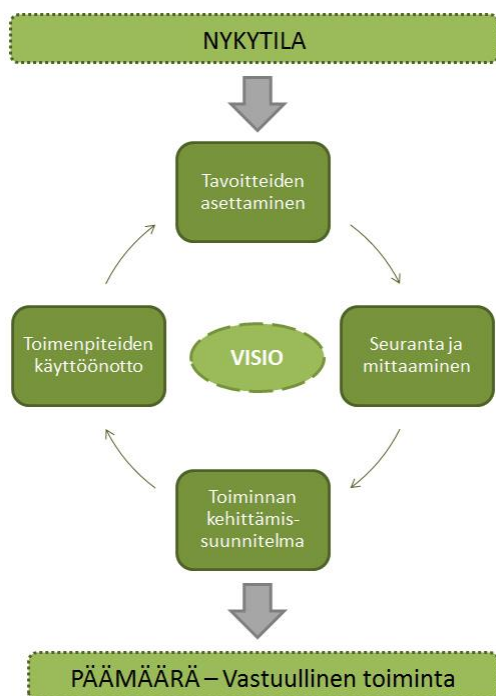
Kaluston kokoluokittelu perustuu matkustajapaikkojen lukumäärään.

Omat mittarit voivat olla yrityksen omaan käyttöön räätälöityjä mittareita, joita seurantatyökalussa ei ole mainittu. Oman mittarin voi nimetä itse.

Yhteenveto

Vastuullisuusmallin, kuten muidenkin johtamisjärjestelmien, pääperiaate on organisaatiokohtainen räätälöinti. Vastuullisuusmallin sisältämät peruselementit ja osa-alueet määrittävät ne vastuullisen toiminnan osa-alueet, joihin kuljetusyritysten ja kuljetusten tilaajien vähintään tulee kiinnittää huomiota toiminnassaan. Se, miten toimijat kutakin osa-aluetta käytännössä toiminnassaan toteuttavat, jää toimijoiden itsensä valittavaksi sen mukaan, millainen toimintatapa kuljetuspalveluun parhaiten soveltuu. Liikenteen turvallisuusvirasto Trafin vastuullisuusmalli kuitenkin tarjoaa kuljetusyrityksille mahdollisuuden profiloitua vastuullisina kuljetusyrityksinä, jotka sitoutumisellaan takaavat noudattavansa vastuullista toimintatapaa ja omaavat siihen vaadittavat perusedellytykset, joita Trafi voi valvoa.

Vastuullisuusmallin tilaajaohjeistukseen on koottu tiekuljetusalalle ominaisia hyviä käytäntöjä kuljetuspalveluiden hankintaan liittyen ja ohjeistettu miten tilaajat voivat hyödyntää vastuullisuusmallia kuljetuspalveluiden hankinnoissa.

Kuljetusalan vastuullisen toiminnan kehittäminen on jatkuva prosessi, jossa asetetun vision pohjalta toimintaa kehitetään pitkäjänteisesti kohti tavoitteita. Tilaajan rooli toiminnan kehittämisessä ja sen mahdollistamisessa on keskeinen, koska usein tilaajat asettavat reunaehdot toiminnalle. Aktiivisella yhteistyöllä kuljetusten tilaajien ja kuljetusyritysten kanssa voimme tuottaa tulevaisuudessa laadukkaita, tehokkaita, turvallisia ja ympäristön huomioivia tiekuljetuksia.

Vastuullisuusmallin lukemistoa

Trafi: Osaava kuljetusyrittäjä varmistaa vastuullisen ammattiliikenteen

http://www.trafi.fi/tietoa_trafista/ajankohtaista/3048/osaava_kuljetusyrittaja_varmistaa_vastuullisen_ammattiliikenteen

Trafi: Hyvästä riskiluokituksesta tunnistaa vastuullisen kuljetusyrittäjän

http://www.trafi.fi/tietoa_trafista/ajankohtaista/4323/hyvasta_riskiluokituksesta_tunnistaa_vastuullisen_kuljetusyrittajan

SKAL: Kuljetuspalveluiden ostajan vastuu, mitä kuljetusten ostajan täytyy tietää kuljetusliikkeen toiminnasta ennen sopimuksen solmimista

http://www.skal.fi/files/13201/Kuljetusasiakkaan_info_082013.pdf

SKAL: Ohjeistus kuljetusten tilaajille ja kuljetuspalveluidentarjoajille kaupallisten tieliikenteen tavarakuljetusten sääntelystä

http://www.skal.fi/files/14627/Milloin_tarvitset_liikenneluvan.pdf

Logistiikan maailma: Yleisohjeistus ja tietopaketti logistiikkapalveluiden hankintaan

http://www.logistiikanmaailma.fi/wiki/Luokka:Osto_ja_myynti

Tilaajavastuu.fi-palvelu

<https://www.tilaajavastuu.fi/>